

Per Folkesson, Bengt G Eriksson, Marit Grönberg Eskel

11 veckor av oro och kraftsamling

Fallstudie av ett lokalsamhälles reaktioner
på dödligt våld mellan barn

© Författarna

IKU-rapport
ISSN 1651-2138

Per Folkesson, Bengt G Eriksson & Marit Grönberg Eskel. *11 veckor av oro och kraftsamling. Fallstudie av ett lokalsamhälles reaktioner på dödligt våld mellan barn.*

IKU-rapport 2009:3
ISSN 1651-2138

© Författarna

Distribution:
Karlstads universitet
Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper
Institutet för kvalitets- och utvecklingsarbete (IKU)
651 88 KARLSTAD

Tryck: Universitetstryckeriet Karlstads universitet, 2009

Sammanfattning

Hur reagerar och agerar myndigheter och organisationer i lokalsamhället då oväntade och dramatiska händelser inträffar? Händelser som innebär ett starkt internt handlingstryck och ett yttre tryck i form av intensiv mediebevakning och samhällelig uppmärksamhet. Rapportens syfte är, att mot bakgrund av en akut händelse¹ i Arvika kommun 1998, beskriva och analysera hur samhällets myndigheter och berörda organisationer utformade sitt arbete under extremt svåra förhållanden med anledning av det inträffade. Bland annat fokuseras de arbetsformer som utvecklades, den situationsanpassade organisering som skapades, samverkan inom och mellan myndigheter och organisationer, samt relationen mellan strukturer och aktörer.

Studien är deskriptiv och kvalitativ. Datamaterialet härrör från omfattande intervjuer med centrala aktörer inom myndigheter och organisationer. Studien bygger vidare på polisens skriftliga förundersökning samt ett stort antal informella samtalsintervjuer med anställda inom polisen och kommunens olika förvaltningar, samt dokument, bland annat från kommunens informationsfunktion. Närmare koppling till teoretiska perspektiv och relevant forskning planeras ske i ett kommande arbete.

Händelseförloppet, och därmed även rapportens redovisning och analys struktureras i stor utsträckning av den förundersökning som polisen bedrev, och som pågick i 11 veckor. Förundersökningen satte i stor utsträckning ramarna också för övriga aktörer, såsom socialtjänsten, psykiatri och kyrkan.

¹ En fyraårig pojke återfanns död i augusti 1998. Det visade sig senare att två något äldre pojkar orsakat dödsfallet.

Polisen mobiliserade en stor mängd personal och resurser i övrigt. En särskild organisation byggdes upp för förundersökningen. En fysisk ordning och en speciell organisering skapades för förhör med barn, där socialsekreterare anställda inom den kommunala socialtjänsten och barnpsykologer anställda inom landstingets barnpsykiatri ingick, och i stor omfattning arbetade för att stödja barnen – och i viss mån också deras föräldrar. Inom den kommunala förvaltningen tog Räddningstjänsten initiativet att strukturera och organisera arbetet, i den akuta situation som inledningsvis uppstod. En informell/halvformell ledningsgrupp skapades, där alla centrala aktörer – polisen undantaget – ingick. Inom kommunen berördes, förutom socialtjänsten, främst utbildningsförvaltningen, informationsavdelningen och kommunens centrala förvaltning. Inom Landstinget spelade barn- och ungdomspsykiatrin, delvis även vuxenpsykiatrin, en betydelsefull roll. Kyrkan utgjorde en viktig resurs för lokalsamhällets boende. Kommunen och polisen utformade en gemensam mediastrategi, som innebar så stor öppenhet som möjligt gentemot media, men i tydligt reglerade former.

Analysen av det empiriska materialet resulterar i tre övergripande kategorier: Kraftsamling, Samarbete, samt Omsorg om de drabbade. Myndigheters och organisationers arbete karakteriserades av kraftsamling såväl vad avser personal och fysiska resurser som organisatoriskt och mentalt. Inte minst visade sig detta i form av nya och innovativa former för organisering. Det inre tryck att agera som händelsen innebar för de centrala myndigheterna/organisationerna, i kombination med det yttre trycket från media och allmänhet, i kombination med en tidigare utvecklad tradition av informellt samarbete, var sannolikt de viktigaste drivande faktorerna. Samarbetet tog sig nya former, dels mellan polisen och övriga myndigheter, dels dessa övriga myndigheter/organisationer sinsemellan. Karakteristiskt för samarbetet förefaller ha varit den gemensamma ambitionen att skapa klarhet i vad

som skett, tillsammans med respekt för vars och ens specifika roll och uppdrag. Omsorgen om de drabbade kan beskrivas i snäv och vid bemärkelse, samt på kort och lång sikt. I snäv bemärkelse och på kort sikt handlade den om de personer och familjer som närmast berördes av det akuta händelseförloppet. På kort sikt och i en vidare bemärkelse berördes många barn och deras familjer i området. I ett längre tidsperspektiv kom hela det aktuella bostadsområdet att bli föremål för ett samhällsarbetsprojekt i syfte att mobilisera området och öka livskvaliteten för de boende.

Förord

Institutet för kvalitets- och utvecklingsarbete (IKU) vid Karlstads universitet, som är värmlandskommunernas FoU-enhet för socialtjänst och andra välfärdsverksamheter, har till uppgift att bidra till en kunskapsbaserad utveckling av olika verksamheter inom välfärdsområdet. I IKU:s rapportserie publiceras resultat från projektarbeten med utgångspunkt i kunskaps- eller utvecklingsbehov inom välfärdsverksamheter som också har ett generellt intresse och som kan bidra till långsiktig kunskapstillväxt. Studierna utförs självständigt och utifrån ett grundläggande vetenskapligt förhållningssätt.

Av och till drabbas samhället av oväntade, dramatiska och traumatiska händelser, som ställer dess myndigheter och organisationer inför stora utmaningar. Plötsligt räcker det invanda, välkända och reglerade inte längre till. Karakteristiskt är också att dessa situationer innefattar starka handlingsimperativ och en intensiv mediabevakning. Man hamnar under korstryck.

Denna rapport beskriver och analyserar hur myndigheter och organisationer agerade i en sådan situation, då en fyraårig pojkes död efterhand visade sig ha förorsakats av två andra pojkar, i en värmländsk kommun. Studien har genomförts av fil dr Per Folkesson, docent Bengt G Eriksson och doktorand Marit Grönberg Eskel, vid IKU. Underlaget för studien hämtas från intervjuer med personer vars insatser i viktiga avseenden påverkade utvecklingen. Vi är er ett stort tack skyldiga, för att ni så beredvilligt delat med er av uppgifter om vad som faktiskt hände, men också era personliga reflektioner och tankar om samhällets uppgift i svåra situationer. Vi tackar också för generös hjälp från polisen och kommunen vid dokumentstudier och i informella samtal.

Det kan tyckas utmanande att påminna om ett händelseförlopp som efterlämnar så många svåra minnen. Anledningen är att vi tror att det finns något väsentligt att lära. Händelseförlopp av det här slaget karakteriseras av att de kommer oväntat, snabbt och kräver omedelbar handling. Då är det för sent att förbereda sig. Genom att studera vad som skedde, hur man planerade och agerade, vad som fungerade bra - och mindre bra - i situationer som har inträffat, kan en större beredskap för framtiden byggas upp. Beredskap för situationer som ingen önskar ska uppstå, men som historien lär oss ändå förr eller senare inträffar.

IKU, Karlstads universitet, mars 2009

Bengt G Eriksson

Föreståndare

Innehållsförteckning

1 INLEDNING.....	13
1.1 Projektets syfte och frågeställningar.....	15
2 METOD	17
2.1 Design.....	17
2.2 Insamling av data	18
Planering och inledande arbete	18
Dokumentstudier	19
Intervjuer	19
2.3 Bearbetning av det empiriska materialet	20
2.4 Datakvalitet.....	22
2.5 Etiska överväganden.....	23
2.6 Empiribaserad analys.....	25
3 11 UNIKA VECKOR – EN RESUMÉ AV MYNDIGHETERS OCH ORGANISATIONERS HANDLANDE	27
3.1. En kort resumé	27
3.2 Förhör med barn – en viktig och konkret del i samverkansarbetet.....	34
3.3 Sociala insatser i det berörda bostadsområdet	36
4 RESULTAT	39
4.1 En oväntad och dramatisk händelse.....	39
4.2 Samhällsorganisationen	43
Polisen.....	44
Intern och extern rekrytering av särskild kompetens	45
Förhör med barn.....	46
Kommunen	54
Räddningstjänsten.....	56
Den tillfälliga situationsanpassade organisationslösningen.....	60
Socialförvaltningen	67
Bistå polisen	69

Information och sekretess.....	72
Det sociala arbetet efter förundersökningen.....	75
Skolan.....	76
Kyrkan.....	78
Psykiatrin.....	86
Staten.....	89
4.3 Upplevelsen av den omfattande mediebevakningen.....	90
4.4 Dotteviksprojektet.....	96
5 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION.....	101
5.1 Kraftsamling.....	103
5.2 De uniformerade och uniformerande organisationerna.....	105
5.3 Samarbete.....	107
5.4 Omsorgen om de drabbade.....	112
6 SAMMANFATTANDE KONKLUSIONER – VAD KAN VI LÄRA?.....	115
REFERENSER.....	119
BILAGA.....	121

1 Inledning

Det är en bestämd händelse med omfattande följdverkningar som är utgångspunkt för denna fallstudie och rapport. I augusti 1998 utsattes en fyraårig pojke för så grovt våld att han avled av skadorna, i ett bostadsområde i Arvika. Händelsen väckte stor förstämning, inte bara på orten utan också nationellt. En omfattande mediabevakning bidrog till intresset. Polisen i Arvika kunde, efter 11 veckors intensiv förundersökning, meddela att två pojkar, något äldre än den omkomne, hade orsakat dödsfallet.

Rapporten handlar dock inte om denna speciella händelse. Dess fokus är istället riktat mot de organisationer och institutioner i samhället som blev aktörer i den efterföljande utvecklingen. I första hand gäller det polis, socialtjänst och psykiatri – såväl vuxen- som barnpsykiatri. Kyrkan deltog aktivt i arbetet. Den centrala kommunförvaltningen, och inte minst dess informationsfunktion fick en viktig uppgift, kanske något oväntat men förklarligt mot bakgrund av det mediala intresset. I det här fallet spelade också räddningstjänsten en viktig roll för samordning och struktur.

Det är omkring dessa organisationer och institutioner och deras agerande, i första hand under de 11 veckorna av förundersökning som rapporten handlar. Hur agerade de, var för sig och tillsammans? Hur utformades (sam)arbetet? Kan skilda samhällsliga uppdrag bidra till genuint samarbete, eller skapas det snarare 'oheliga allianser'? Vad betyder informella kontakter och personkännedom i relation till formella strukturer och arbetsrutiner, i en situation som denna? Agerar samhällets organisationer på ett annat sätt under starkt medial press, än man annars skulle ha gjort? Vilka generella lärdomar kan man dra inför kommande liknande situationer?

Rapporten bygger på ett omfattande datamaterial. Vi har fått ta del av och gått igenom polisens förundersökning – ca 10 000 sidor skrivet material. Ett tiotal personer i olika centrala roller har i ingående intervjuer gett sin bild av och syn på händelseutvecklingen. Den kompletteras med mera informella och återkommande intervjuer och samtal, med andra som deltog i arbetet. Annat skrivet material, t ex från kommunens informationsfunktion, bidrar till den helhetsbild vi försöker teckna i rapporten.

Rapporten präglas i stor utsträckning av det arbete som pågick inom polisen och i anslutning till förundersökningen, trots att syftet är att beskriva och analysera alla relevanta samhällsinstansers och framträdande organisationers agerande, var för sig och tillsammans. Det blir tydligt att förundersökningen i avsevärd grad styrde, eller konfigurerade, skeendet inom övriga myndigheter. Den obalans mellan de olika organisationerna/aktörerna som framställningen speglar hade i den meningen sin motsvarighet i det faktiska skeendet. Å andra sidan är det givetvis så att en mängd aktiviteter och kontakter som ägde rum utanför förundersökningen, men i större eller mindre grad relaterade till den, därigenom faller utanför rapportens framställning.

Den utlösande händelsen ligger nu långt tillbaka i tiden. Arbetet med denna studie har pågått i perioder och däremellan legat nere. Planerna för studien har också förändrats, vilket har bidragit till att den dragit ut på tiden. De erfarenheter som rapporten förhoppningsvis kan förmedla är dock inte speciellt tidsbundna. Sannolikt kan de ha minst lika stor aktualitet nu som för tio år sedan.

I rapportens fortsättning redovisas syftet med undersökningen och hur vi har gått tillväga i datainsamling och analys. Därefter följer en kortfattad

resumé av händelseförloppet under de 11 veckor som förundersökningen pågick. Rapportens mest omfattande del består av en resultatredovisning, utifrån den struktur som dataanalysen resulterat i. I en avslutande diskussion tar vi upp faktorer som vi bedömer vara speciellt signifikanta och av generellt intresse. Rapporten avslutas med några konklusioner som också utgör kärnan i de erfarenheter för framtiden som vi menar att utvecklingen i Arvika gav.

1.1 Projektets syfte och frågeställningar

Studien baserar sig på en faktisk händelse, men handlar som framgått om den efterföljande utvecklingen och myndigheters och organisationers agerande. Den kan därför betraktas som en fallstudie.

Syftet är att analysera hur lokala myndigheter och organisationer agerar i en unik och dramatisk situation som innefattar starka handlingsimperativ och samtidigt präglas av påtaglig yttre och inre belastning (stress). Särskilt fokuseras samverkansrelationer och konkret samverkan, arbetsfördelning och gränssnitt mellan myndigheter, samt relationen mellan aktörer och strukturer.

Av syftet följer att studien söker besvara frågeställningar av följande slag: Hur reagerade samhällets myndigheter och organisationer? Hur visade sig samhället i relation till denna händelse? Vem gjorde vad, när, hur och varför med anledning av eller referens till den inträffade händelsen? Vem eller vilka aktörer inom vilken eller vilka myndigheter styrde utvecklingen – och i vilka sammanhang? Vilken betydelse hade personliga relationer

och upparbetade samarbetsrelationer? Var formella eller informella faktorer avgörande för myndigheters och organisationers agerande?

2 Metod

I detta avsnitt redovisas hur arbetet med studien har skett. Vi beskriver hur det empiriska materialet har samlats in – genom återkommande insatser under en lång tid – samt hur det har strukturerats och analyserats. Vi gör reda för hur olika delar av den omfattande datamängden har analyserats på skilda sätt, något som också påverkar formerna för redovisning i denna rapport. I metodavsnittet behandlar vi också frågor om tillförlitligheten och relevansen hos det empiriska materialet, samt redogör för hur forskningsetiska krav har tillgodosetts under arbetets gång och i denna rapport.

En aspekt av studien handlar om dess speciella karaktär: Det förlopp som studien vill återspegla och analysera utlöstes av en specifik händelse. Det är emellertid inte – som vi redan har påpekat - denna händelse som står i centrum, utan de verksamheter, främst på lokalsamhällesnivå som följde på och som ett resultat av den. Det är å andra sidan knappast möjligt att helt separera dessa delar. Vi vill ändå göra den markeringen, att syftet med studien inte riktar sig mot den handling som utlöste samhällets agerande, eller mot de aktörer som då var inblandade. En handling som ändå utgör en klangbotten för denna studie.

2.1 Design

Denna rapport redovisar en fallstudie. En fallstudie är en undersökning av en enda särskild enhet som kan vara en händelse, en person, en situation, en institution. Det avgörande för en fallstudie är att man kan identifiera en sådan enhet som då kommer att utgöra det fall som studeras på djupet. Merriam (1998) menar att fallstudien ”riktar uppmärksamheten mot det sätt varpå grupper av människor hanterar problem av olika slag utifrån ett

helhetsperspektiv”². En fallstudie ger möjlighet att undersöka den kontext som inramar ett visst förhållande eller händelseförlopp med hjälp av såväl kvantitativ som kvalitativ information.

Denna studie baserar sig på ett enda fall. Det kan primärt definieras som: Det händelseförlopp inom lokala myndigheter och organisationer i Arvika kommun, som tog sin början då misstankar om att den fyraårige pojken död inte förorsakades av en olyckshändelse, och som avslutades i och med att polis och sociala myndigheter kunde meddela att händelseförloppet klarlagts och att de personer som låg bakom dödsfallet fått stöd och hjälp genom socialtjänsten. I en mera extensiv definition skulle fallet också kunna inkludera mera perifera förhållanden under samma tidsrymd, såsom hanteringen av media, sekundära händelseförlopp inom socialtjänstens stöd till barn och familjer, eller åtgärder inom skola och förskola. Tidsmässigt skulle fallet kunna utvidgas till en längre period och därmed innefatta utvecklingen efter att förundersökningen slutförts, då socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatrien blev de främsta aktörerna, medan polisen avvecklade sitt engagemang.

2.2 Insamling av data

Planering och inledande arbete

Någon tid efter att förundersökningen avslutats och mediarapporteringen upphört väcktes tanken inom Karlstads universitet, att påbörja en studie om hur samhället agerat. De inledande tankarna om en mer omfattande studie kunde dock inte realiseras. Arbetet med studien förlades till ämnet

² Sidan 26.

Social omsorgsvetenskap och så småningom till Institutet för kvalitets- och utvecklingsarbete (IKU).

Informella, och efterhand alltmer formaliserade, kontakter togs med personer - inom socialtjänsten och polisen – som haft centrala funktioner under utredningsperioden. Vid upprepade möten, som ibland var av samtalskaraktär, ibland strukturerade som intervjuer, skapades en första bild av skeendet.

Dokumentstudier

Projektet gick nu in i en mera strukturerad fas. I första hand innebar den en genomgång av polisens förundersökningsmaterial. Vi gick igenom samtliga dokument i förundersökningen, uppskattningsvis ca 10 000 sidor, för att få en djupgående bild av hur polisen arbetat, men också hur andra myndigheter och organisationer deltagit och hur samverkan mellan de olika parterna skett. Inför detta arbete gav polismyndigheten tillstånd för projektet att ta del av materialet. Parallellt med studier av polisens material gjordes fortsatta intervjuer, inte sällan i ett slags interaktiv relation mellan datakällorna. Frågor som väcktes av det skrivna materialet togs upp i intervjuer med ansvariga inom polis och socialtjänst. Efterhand växte en sammanhängande bild av utredningstiden fram. Viktiga kännetecken för processen började ta form.

Intervjuer

Arbetet med studien togs åter upp efter något års avbrott. Det var uppenbart att den bild av skeendet som dokumentstudierna gett skulle behöva

kompletteras genom omfattande intervjuer med under utredningstiden centrala personer, i tillägg till de intervjuer som redan gjorts. En frågeguide utvecklades (bilaga 1).

Under 2003 intervjuades sammanlagt 10 personer med ledning av frågeguiden. Intervjuerna, som genomgående skedde på de intervjuades arbetsplatser (efter deras egen önskan) varade 1 – 2 timmar. De spelades in på band och skrevs ut ordagrant. Flera av dessa personer har också intervjuats vid andra tillfällen under arbetet med studien. Under den perioden gjorde som nämnts också ett flertal mindre omfattande intervjuer med andra personer, t ex inom kommunens informationsfunktion. Inga personer anges vid namn. Namn som ingår i intervjuerna och som återges som citat i rapporten har ersatts med 'NN'. Undantaget är professor Sven-Åke Christansson, vars namn för tydlighetens skull återfinns i texten. Vi anser att han i en mening stod utanför skeendet och att det därför inte kan vara etiskt känsligt att hans namn återges i texten.

2.3 Bearbetning av det empiriska materialet

Datamaterialet för studien kan grovt indelas i två kategorier. Det gäller för det första faktauppgifter om vad som gjordes inom myndigheter och organisationer, när och av vem. Detta material - från dokument och mera informella intervjuer - har huvudsakligen använts för att strukturera en 'tidslinje' – att ordna informationen kronlogiskt. Denna tidslinje presenteras i resultatredovisningens första avsnitt. I en mening bildar det en bakgrund och referens för resultatredovisningens andra del, analys av de mera omfattande intervjuerna.

En mera omfattande och systematisk analys har – för det andra – gjorts av dessa intervjuer. Grounded theory (Charmaz, 2003; Starrin, 1991; Strauss & Corbin, 1998, 1997) som generell metodologi och metod för det konkreta hantverket har utgjort referens för bearbetningen av dessa intervjudata. Det enskilda stycket, det vill säga den enhet som utgjorts av informantens svar på intervjuarens fråga, har varit minsta betydelsebärande enhet i det material som analyserats med avseende på relevant information. Stycket som textenhet har varit utgångspunkt för det mikroanalytiska arbetet och så kallad öppen (Strauss & Corbin, 1998) eller initial (Charmaz, 2003) kodning. Öppen eller initial kodning innebär att textenheterna undersöks för att kunna urskilja informationen om enskilda fenomen eller objekt och deras betydelser men också för att kunna upptäcka eventuella likheter och skillnader mellan dem. När man kan urskilja information om enskilda betydelsefulla enheter ger man dem en benämning i form av en språklig kod. Denna typ av arbete utgör första steget i byggandet av grundad teori.

Axiell (Strauss & Corbin, 1998) eller fokuserad (Charmaz, 2003) kodning har syftet att återföre data som splittrats upp under den öppna kodningen genom att relatera de koder som formulerats till varandra i en analytisk struktur. Denna framväxande struktur benämns av Strauss & Corbin (1998) paradigm och utgör en inledande skiss i arbetet med att utveckla grundad teori. Rent konkret kan detta paradigm redovisas i form av diagram och Strauss & Corbin (ibid) betonar vikten av att ständigt dokumentera och framställa sitt teorigerande arbete i form av ”memos”, bilder och diagram av olika slag. Under detta arbete fokuseras vissa särskilt betydelsefulla koder och ges status av begrepp i en framväxande grundad teori.

Selektiv kodning syftar till integration av begrepp som fokuserats under den öppna och axiella kodningen till en teoretisk helhet. Det viktigaste

ledet i detta integrerande arbete består i att urskilja och definiera en så kallad central kategori med analytisk kraft att representera undersökningens huvudtema eller centrala idé och att ordna övriga analyskategorier till en koherent helhet.

Detta innebär att resultaten av denna fallstudie presenteras i form av en grundad teori i rapportens resultatkapitel.

2.4 Datakvalitet

Hållbarheten i resultat och konklusioner från analyser av empiriska data-material är avhängig kvaliteten på dessa data. Återspeglar de den skildrade verkligheten på ett tillförlitligt sätt? Vanligen talar man här om begreppen reliabilitet och validitet. Validitet avser datamaterialets autenticitet, d v s huruvida det empiriska materialet verkligen belyser och beskriver det skeende som studien söker analysera. Fokus för denna studie är tydligt och så specifikt att validiteten kan förväntas vara god. En faktor som möjligen kunnat påverka validiteten negativt är att uppgiftslämnarna representerar skilda myndigheter och organisationer, med delvis skilda uppgifter och perspektiv på den period som studien handlar om. Begreppet reliabilitet – mätnoggrannhet – hänför sig närmast till kvantitativa studier och är strängt taget inte relevant här. Det kan ligga närmare till hands att aktualisera begreppet intersubjektivitet. Om uppgiftslämnarna sinsemellan har en likartad syn på skeendet – förstår det på samma sätt och även uttrycker denna förståelse i ett likartat språk – kan man tala om god intersubjektivitet. Här finns faktorer som talar för en hög intersubjektivitet, som att de olika myndigheternas/organisationernas representanter befann sig i intensiv interaktion med varandra, dessutom under starkt yttre tryck, och därför kom att

utveckla ett gemensamt synsätt och språk. Skilda traditioner, olika regelverk och samhällsliga uppgifter skulle kunna tala i motsatt riktning. Något som kan exemplifieras i frågor som: Hur kunde polisen – med uppgiften att utreda brott – och socialtjänsten – med uppgiften att stödja barn och familjer – utveckla en samsyn på arbetet under de 11 veckor som förundersökningen pågick?

En faktor som talar för en god datakvalitet är att data har samlats in på ett flertal olika sätt – genom mera informella samtal och intervjuer, genom studier av ett omfattande skrivet material, genom utförliga och strukturerade intervjuer. Här kan man tala om triangulering av data, ett förfaringsätt som anses öka deras tillförlitlighet.

Det är vår bedömning att de data på vilka studien bygger genomgående håller en god kvalitet i den meningen att de är såväl autentiska som rimligt intersubjektiva.

2.5 Etiska överväganden

De Forskningsetiska principer för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, som antagits av Vetenskapsrådet (www.codex.vr.se) har utgjort etiska utgångspunkter för arbetet. Fyra huvudkrav ska enligt dessa riktlinjer styra etiska bedömningar inom samhällsvetenskapliga studier: nyttjandekravet, informationskravet, samtyckeskravet och konfidentialitetskravet.

Det grundläggande forskningsetiska kravet är att forskning ska ha en nyttoaspekt, det vill säga den ska resultera i kunskap som kan nyttiggöras antingen direkt eller indirekt. I de fall det finns risker att forskningen kan

åstadkomma skada ska denna risk vägas mot den förväntade nyttan. Etiskt acceptabel forskning innebär att förväntad nyttoeffekt vida överstiger tänkbara skadliga konsekvenser, och att möjliga skadliga konsekvenser så långt möjligt förebyggs. Grundkrav i forskning är också att personer som deltar som informanter gör detta efter informerat samtycke. Det innebär att de ska ha tagit del av information som varit utförlig och heltäckande, och som innefattar uppgifter om att man när som helst och utan att uppge någon anledning kan avbryta sitt deltagande. Konfidentialitetskravet innebär att uppgiftslämnare ska ges största möjliga konfidentialitet. Dessa principer, bedömningar och överväganden har iakttagits i denna studie. De personer som intervjuats har dessutom, enligt överenskommelse i samband med intervjun, fått möjlighet att ta del av rapporttexten i sin helhet inför publicering. I den mån de i samband därmed önskar dra tillbaka eller ändra någon uppgift har deras önskan efterkommit. Datamaterialet har förvarats så att ingen utanför projektgruppen kunnat ta del av det. Efter att studien publicerats kommer datamaterialet att förstöras eller återlämnas till berörda organisationer.

Inga deltagande informanter – med ett undantag - nämns i rapporten vid namn. Det kan ändå vara möjligt att i vissa fall sluta sig till uppgiftslämnarnas identitet. De intervjuade är dock representanter för respektive myndighet eller organisation, och har inte lämnat uppgifter i egenskap av privatpersoner. Vi bedömer därför att det inte föreligger risker för att deras konfidentialitet träds förnär.

De etiska frågeställningarna berör dock i detta fall fler än enbart de personer som deltagit och lämnat information. Det är en mycket allvarlig faktisk händelse som ligger till grund för studiens syfte och därmed för datainsamlingen. En händelse som bildar en relief till och indirekt berör datainsam-

ling, analys och redovisning i denna studie. Rapporten är skriven lång tid efter denna händelse. Vi har under hela arbetsprocessen varit tydliga med frågeställning och fokus för studien – myndigheters och organisationers arbete och samarbete – och således inte sökt material eller ställt frågor som berör denna utlösande händelse. Det är därför vår bedömning att studien också i detta avseende motsvarar forskningsetiska krav.

2.6 Empiribaserad analys

Studien vilar på en omfattande empiri. Syftet är att återspegla och analysera utredningstiden genom detta material. Genom den valda analysmetoden – grounded theory – skapas en begreppslig och innehållslig struktur. Studien gör däremot inte, på något undantag när, några kopplingar till annan forskning eller teoribildning inom de områden som den behandlar. Sådana teoretiska trådar skulle till exempel kunna vara forskning om samverkan mellan organisationer, om organisationers handlande i ovana och pressande situationer, eller om förhör med barn. I ett planerat steg två kommer analysen i denna rapport att granskas i relation till valda teoretiska inriktningar och annan forskning inom området.

3 11 unika veckor – en resumé av myndigheters och organisationers handlande

I detta kapitel sammanfattas arbetet inom myndigheter och organisationer i det berörda lokalsamhället, under de 11 veckor som polisens förundersökning pågick. Inte minst tydliggörs samarbetet mellan myndigheterna, så konkret som möjligt. Avsnittet syftar till att ge en uppfattning om omfattningen, komplexiteten och det faktiska innehållet i det arbete som gjordes. Det ger också en bakgrund till redovisningen av intervjuerna, som följer i nästa avsnitt.

En omfattande och framträdande del av förundersökningsarbetet bestod i förhör med barn. Vi beskriver därför också i detta kapitel den speciella organisering och de konkreta former för detta som skapades, och som i sin tur påverkade samverkan mellan främst polisen, socialtjänsten och barnpsykiatrin. Helt kort berör vi i avslutningen av detta kapitel också sociala insatser som gjordes av socialtjänsten i det berörda bostadsområdet, vid sidan av det fall som rapporten handlar om.

3.1. En kort resumé

För tydlighetens skull följer redovisningen en veckostruktur, från vecka 1 till vecka 11. Framställningen baseras främst på en genomgång av polisens förundersökning. I tillägg kommer uppgifter från samtal och informella intervjuer med anställda inom socialtjänsten och polisen. Att det huvudsakliga materialet härrör från polisens förundersökning innebär en viss skevhet, i förhållande till andra aktörer. Givetvis pågick arbete relaterat till den händelse som förundersökningen handlade om också inom psykiatrin och socialtjänsten, utöver det som innebar att man bistod polisen. Redo-

görelsen som följer nedan har ändå sitt berättigande, dels därför att den avspeglar förundersökningens primat i relation till arbetet inom andra samhällsinstanter, dels därför att samverkansarbetet i allt väsentligt fokuserade kring just förundersökningen, under dessa 11 veckor. Vissa uppgifter i redogörelsen nedan återkommer i resultatdelen längre fram i rapporten. Därigenom kan analysen där förhoppningsvis relateras till denna summariska redogörelse för hela utredningstiden, så att läsaren kan bibehålla överblick och helhetsperspektiv.

Vecka 1

Dagen efter dödsfallet fanns inga uttalade misstankar om brott. Händelsen utreddes på sedvanligt sätt, utifrån att en olyckshändelse hade inträffat. Dock togs en informell kontakt från polisen till socialtjänsten, snarare utifrån en känsla hos polisbefälet att det var något som inte stämde, än ett sakligt underbyggt konstaterande. Tack vare denna kontakt byggdes det upp en mental beredskap inom socialtjänsten. Kommunens telefonväxel höll öppet till kl 23 för att kunna besvara frågor från allmänheten, något som tyder på att kommunens tjänstemän uppfattat att en osäkerhet redan då börjat sprida sig i kommunen.

Genom ett initiativ från Räddningstjänsten samlades, redan någon dag efter det inträffade, en grupp personer i ansvarig ställning. Räddningstjänsten, med erfarenhet av att snabbt skapa överblick och handlingsstruktur i akuta situationer, bidrog till att ge en första bild av läget, prioritera de viktigaste åtgärderna på kort sikt och åstadkomma en arbetsfördelning. Dessa personer kom under de följande veckorna att utgöra en form av ledningsgrupp, som kontinuerligt träffades för att noggrant följa utvecklingen och planera för de kommande dagarnas verksamheter. I gruppen, som i varje

fall inledningsvis leddes av räddningschef och biträdande räddningschef, ingick, förutom representanter för kommunledningen, socialtjänsten, informationsavdelningen och skolan, även en präst och avdelningschefen för psykiatri.

De följande dagarnas händelser var intensiva. Misstankarna om brott övergick i visshet. Länskriminalen övertog ansvaret för förundersökningen, en omfattande polisiär förundersökning inleddes omgående. PKL-gruppen³ aktiverades liksom POSOM-gruppen⁴. Kommunen öppnade en kristelefon kopplad till POSOM, kyrkan öppnade ett kriscenter i stadsdelskyrkan/församlingshemmet i det berörda området. Tre dagar efter dödsfallet informerade polisen om att ett brott låg bakom. Olika personalgrupper, skolpersonal, psykiatri och inte minst personal inom socialtjänsten informerades. Socialtjänsten beredde sig på insatser i samband med förhör – eftersom det var ett litet barn som omkommit räknade man med att också andra barn skulle komma att förhöras av polisen. Polisen arbetade utifrån flera tänkbara 'spår', varav ett baserades på att pojken skulle kunna ha bragts om livet av en pedofil. Redan under denna vecka formulerades också tanken att ett eller flera barn skulle kunna vara inblandade i händelsen.

Under veckan hade polisen kontakt med närmare 350 personer. Socialtjänsten arbetade närmare 50 timmar – i samband med förhör med barn - hos polisen. Barnpsykologer fanns också med i samband med en del förhör

³ Psykologisk och psykiatrisk katastrofledningsgrupp – är kopplad till landstinget och består av psykiater, avdelningschef inom psykiatri, läkare och präst.

⁴ Psykiskt och socialt omhändertagande vid olyckor eller katastrofer – är en kommunal beredskapsorganisation som består av företrädare från socialtjänst, räddningstjänst, primärvård, skola, kyrkan, kultur och fritid samt kommunledningskontor.

Vecka 2

Det mediala intresset var synnerligen stort. Lokala, regionala, nationella och internationella media bevakade händelseutvecklingen på ort och ställe. Polisen höll dagliga presskonferenser kl 10, kommunen kl 11. Mot slutet av veckan intensifierades psykiatrins, främst barnpsykiatrins insatser. Materialet visar för det första - att polisens åtgärder var styrande för händelseutveckling under denna vecka, för det andra - att kommun, landsting och kyrka mobiliserade stödresurser för allmänheten och för att bistå i polisutredningen, samt för det tredje - att hanteringen av media krävde organisering och tog energi i anspråk.⁵ Förundersökningen inriktades på att bearbeta den information som kommit in första veckan. Resurser från Rikskriminalen förstärkte den lokala och regionala polisen. Landstinget utlöste katastroflarm – vilket innebar att alla tillgängliga resurser skulle användas, utan formella restriktioner, i den mån så behövdes. Två barnpsykologer deltog i förhörssituationer med barn. Socialtjänsten arbetade ca 10 timmar hos polisen. Ca 110 kontakter togs inom polisutredningen.

Vecka 3

Förundersökningen fortsatte som tidigare. Under veckan gav polisen information om att det var barn som hade bragt pojken om livet. Kyrkan drog ned på öppettider i stadsdelskyrkan. Kommunen ändrade tiden för dagliga presskonferenser till kl 13. Två socionomer och två barnpsykologer deltog vid förhör med barn. Förundersökningen omfattade runt 80 personkontakter.

⁵ Ganska tidigt utformades en 'mediastrategi' som gick ut på att inom givna gränser hålla media väl och sakligt informerad om händelseutvecklingen. Materialet visar på stor medvetenhet om medias betydelse i dagens samhälle.

Vecka 4

Professor Sven-Åke Christiansson, specialist på vittnesförhör, engagerades i utredningen. Socialtjänsten arbetade drygt 10 timmar i samband med förhör. Förundersökningen omfattade 60 personkontakter.

Vecka 5

Under denna vecka genomfördes ett stort antal förhör med barn, bland annat vid ett tillfälle då 9 barn hämtades samtidigt till förhör. Tretton socialsekreterare arbetade hos polisen vid detta tillfälle. Under veckan gav Christiansson sin första analys av utskrifter av förhör. POSOM-gruppen var på nytt i beredskap under en kväll. Sammanlagt arbetade socialtjänsten drygt 60 timmar i samband med förhör under denna vecka. Förundersökningen omfattade 55 personkontakter.

Vecka 6

Förundersökningen ändrade karaktär såtillvida att den nu sorterades under Lag om unga lagöverträdare (LUL). Formellt övertog en åklagare ledningen av förundersökningen, som nu inriktades mot person och inte mot den händelse som utlöste utredningen. Christiansson gav fortsatt handledning till förhörspersonalen vid polisen. Socialtjänsten arbetade nära 20 timmar hos polisen. Förundersökningen omfattade 56 personkontakter.

Vecka 7

Arbetet i förundersökningen inriktades nu mot en mindre krets av barn och föräldrar. Socialtjänsten deltog också i samtal med föräldrar. Kontakterna med Christiansson fortsatte. Under veckan arbetade socialtjänsten 7

timmar tillsammans med polisen, som sammanlagt hade 45 personkontakter.

Under veckan hölls en konferens i regi av Rädda Barnen, där bl a socialtjänsten, barn- och vuxenpsykiatrien samt polisen deltog. Den innebar ett 'kvalitativt språng' i aktörernas syn på varandra och sig själva. Det har beskrivits som att man före konferensen såg sig som tre samverkande parter, men att man i och med konferensen såg sig som en enhet, må vara med olika inriktning och uppdrag.

Vecka 8

Förundersökningen inriktades mot en mindre grupp personer. Medverkan från psykologisk expertis, på lokal och nationell nivå, intensifierades, liksom stödet från Christiansson. Polisen har under denna vecka 36 personkontakter. Ingen medverkan från socialtjänsten finns dokumenterad.

Vecka 9

Polisen beslutade att en barnpsykolog skulle medverka vid alla förhör med barn. Det intensiva samarbetet med Christiansson fortsatte. Socialsekreterare medverkade vid förhör. Förundersökningens ledning såg nu slutet på utredningen och började planera för avslutningen. Socialtjänsten medverkade sammanlagt 10 timmar. Förundersökningen omfattade 26 personkontakter.

Vecka 10

Christiansson deltog personligen som rådgivare i det avslutande arbetet inom förundersökningen. Planeringen av det avslutande arbetet utvidgades, bland annat planerades hur information till barn och ungdomar och kontakter med de barn som blivit förhörda tidigare skulle ske. Det inre arbetet berör nu endast de barn som är involverade i dödsfallet och deras föräldrar. Socialtjänsten arbetade 4 timmar vid polisen, förundersökningen omfattade 10 personkontakter.

Vecka 11

Polisen fortsatte sina kontakter med barn som tidigare varit förhörda. Personal vid de två skolor som varit berörda i utredningen informerades och information till barn och föräldrar planerades. Socialtjänst, åklagare, barnpsykologer och polis samlades för en sista genomgång och planering av information till media. Bland annat diskuterade man hur pressreleaser skulle formuleras. Kommunledningen informerades, liksom andra myndigheter enligt upprättad åtgärdslista.

I slutet av vecka 11 informerades de närmast berörda familjerna om att förundersökningen nu var avslutad. En presskommuniké gavs samma dag till Tidningarnas Telegrambyrå (TT). Dagen därefter hölls en särskild information till föräldrar och barn i de berörda skolorna. Kommunen, kyrkan och landstinget gav samma dag en gemensam pressinformation. Stadsdelskyrkan var öppen för besökare och POSOM-gruppen höll en telefonlinje öppen under kvällen.

Under denna vecka arbetade socialtjänstens personal drygt 10 timmar inom förundersökningen. Vid det här laget arbetade socialtjänsten också

sedan någon tid, med hjälp av barnpsykiatrin, med en social utredning enligt Socialtjänstlagen, beträffande de barn vars delaktighet kunnat konstateras i polisens förundersökning. Denna utredning fortsatte efter de 11 veckornas förundersökning, och utmynnade så småningom i sociala stödinsatser.

3.2 Förhör med barn – en viktig och konkret del i samverkansarbetet

Förundersökningen innefattade ca 1300 förhör, med sammanlagt 482 personer. Många av de förhörda var barn och det var i första hand kring dessa förhörssituationer som samverkan mellan polisen, barnpsykiatrin och socialtjänsten skedde. Det kan därför finnas skäl att närmare beskriva hur dessa förhör organiserades, fysiskt och socialt.

Ett rum på andra våningen i polishuset inrättades som förhörsrum. Det var placerat mellan två korridorer och i anslutning till den ena av dessa, helt nära förhörsrummet, fanns ett uppehållsrum där barnen hade tillgång till videospel, dryck och vid behov även något att äta. Då förhören blev långvariga eller påfrestande för barnen, kunde de ta en paus och vistas i uppehållsrummet. Barn som väntade på att bli förhörda fanns i polisens väntrum. Man försökte arrangera förhören tidsmässigt så att barnen inte skulle mötas i polisens lokaler, så långt detta var möjligt. Förhören togs upp på video, genom en kamera placerad i ett förråd som gränsade till förhörsrummet. I ett rum som gränsade till den andra korridoren kunde man följa förhöret via video och stå i kontakt med förhørsledaren genom öronsnäcka.

Socialtjänstens medverkan vid förhören skedde i fyra olika konstellationer:

1. Båda eller någon av föräldrarna deltog i förhöret, medan socialtjänstpersonal fanns i närheten och kunde stödja såväl barn som föräldrar före och efter förhöret eller då man tog paus.
2. Socialtjänstens personal deltog under förhöret, genom att vara närvarande i förhørsrummet.
3. Socialtjänstens personal satt i det intilliggande rummet och följde förhöret via video under tiden det pågick, samtidigt som man genom öronsnäcka hade kontakt med förhørsledaren.
4. Socialtjänstens personal fanns i lokalerna men var inte närvarande i förhørslokalen och följde inte heller förhöret via video.

Anledningen till att arrangemangen såg olika ut var dels att socialtjänsten bedömde det vara riktigt, eller nödvändigt, att delta, men även på barnet, föräldrarna och på barnets relation med förhørsledaren. Här gjordes en bedömning i varje enskilt fall och i gemensamma beslut av socialtjänstens personal och förhørsledaren. Det kan nämnas att förhör med barn också skedde i helt andra miljöer, t ex i samband med utflykter i skogen, då man kunde stanna för att grilla korv tillsammans.

Barnpsykologernas funktion var inte i första hand att delta i förhör, utan att från avlyssningsrummet kunna observera barnet. De kunde därigenom avgöra i vilken omfattning förhöret innebar en alltför stor press på barnet och i så fall genom kontakt med förhørsledaren tillråda att det avslutades eller att man skulle ta en paus.

Organiseringen av förhörssituationen visar således dels den nära och konkreta samverkan som skedde i samband med de många förhören med barn, dels att socialarbetare och barnpsykologer hade delvis skilda roller. Social-

sekreterarna arbetade socialt stödjande, men barnpsykologernas arbete var mera kliniskt. Vilket givetvis inte hindrade att de i andra sammanhang – utanför förhörssituationen – arbetade stödjande i högre utsträckning. Den primära uppgiften för såväl socialarbetare som barnpsykologer var att stödja barnen (och vid behov även föräldrarna). De deltog inte i diskussioner med polisen om innehållet i förhören, eller i andra diskussioner som kunde relateras till förundersökningens materiella innehåll. Barnpsykologerna bistod polisen med bedömningar av den inverkan förhöret skulle kunna ha – eller var på väg att få – för barnet. Från såväl socialarbetare som barnpsykologer var således skydd för barnet den primära uppgiften. Samtidigt bidrog de på ett avgörande sätt till att öka kvaliteten på polisens arbete.

3.3 Sociala insatser i det berörda bostadsområdet

I samband med förundersökningen framkom tidigare okända sociala problem i det berörda bostadsområdet. Socialtjänsten inledde därför utredningar som i vissa fall resulterade i olika sociala insatser. I ett 10-tal fall önskade också familjer i området få stöd från socialtjänsten, önskemål som tillgodosågs genom samtal och stödkontakter.

Redan efter någon vecka gav kommunstyrelsen räddningstjänstens chef i uppdrag att organisera ett arbete som benämndes 'Återskapa tryggheten'. För att få en bild av vilka insatser som behövde göras genomfördes 'operation dörrknackning', då en stor del av de boende fick ge sin syn på hur området skulle kunna göras bättre i olika avseenden. Resultatet visade att de flesta bearbetat den akuta krisen, men önskade olika slag av förändringar i området. Med ledning av de önskemål som kom fram utformades och genomfördes ett projekt, en lokal mobilisering, i syfte att stärka gemenska-

pen mellan de boende, skapa positiva gemensamma aktiviteter, samt utveckla och förstärka en intern och extern identitet för området som en god livsmiljö. En hel del fysiska förändringar genomfördes också. I detta grannskapsarbete deltog inte enbart socialförvaltningen, snarare engagerades samtliga kommunala förvaltningar.

4 Resultat

I detta avsnitt redovisas resultat från de intervjuer som beskrivs i metodavsnittet. Redovisningen är strukturerad efter underrubriker som samtidigt benämner de kategorier i vilka analysen resulterat.

4.1 En oväntad och dramatisk händelse

Den händelse som utlöste de mer eller mindre samordnade förlopp på olika samhällsnivåer som denna rapport handlar om, har beskrivits i den summariska redogörelsen ovan på sidorna 27-37. Inom några få dagar därefter kom den att helt prägla verksamheten inom viktiga samhällsinstitutioner som polisen, socialtjänsten, psykiatrin och kyrkan. Men den allra första reaktionen, redan dagen efter dödsfallet, var mer av intuitiv natur och resultat av god personkännedom och tillit mellan enskilda aktörer – det var något som inte stämde:

Det första som hände var att polisen tog kontakt med, om det var socialchefen eller om det var med NN här på barn- och familjeenheten, det låter jag vara osagt men de talade om att det är inte omöjligt att det är ett sexualbrott som har slutat med ett mord. Och det var mycket dramatik omkring detta. Det fick vi veta på slutet på eftermiddagen. För det stod i tidningen att det var en liten pojke som hade drunknat så alla visste att det hade dött en liten pojke ute i Dottevik, och de trodde att han hade drunknat efter lek nere vid vattnet och sen, samma kväll som det här hade stått i tidningen, tror jag att det var, så talade polisen om att de misstänkte att det låg ett brott bakom och att det eventuellt var ett sexualbrott.

Under de första dagarna efter händelsen tolkades den om från drunkningsolycka till grovt brott. Denna omtolkning och slutsats förändrade radikalt karaktären på de insatser som kom att genomföras av samhällets

olika aktörer, i form av organisationer, myndigheter och förvaltningar. Den gav upphov till en omfattande polisiär förundersökning som varade i elva veckor och till en särskild tillfällig krisrelaterad organisering av det arbete som utfördes av kommunen, landstinget och kyrkan. Media uppmärksammade snabbt händelsen vilket ledde till en intensiv och omfattande mediabevakning.

Efter två tre dagar var det full sula och det är klart att stå inför 40 – 50 journalister, kändisar från radio och TV, det är lite skillnad från att bli intervjuad av en allmänreporter från VF på sin höjd. Så det är klart att det blev en väldig omställning för oss.

Både polisen och kommunledningen kom att anordna dagliga presskonferenser. Det var de former för informationsspridning utåt som gav media och allmänheten kännedom om händelsen och de olika skeenden som ägde rum. Media fick en central roll i skapandet av allmänhetens föreställningar om händelsen och vad myndigheterna arbetade med.

Polisen var av utredningstekniska skäl sparsamma med sin information samtidigt som man försökte tillgodose allmänhetens behov av klara besked. Flera olika hypoteser avlöste varandra under förundersökningsarbetet; drunkning, dödligt våld utövat av en pedofil, dödligt våld utövat av offrets anhöriga, dödligt våld utövat av invandrarungdomar. Detta avspeglade sig i media och därmed i de diskussioner som fördes bland allmänheten och i de organisationer som samverkade med varandra för att hantera den uppkomna situationen.

Det var en händelse som ändrade karaktär och som mycket präglades av den oro som utvecklades via media och via polisens presskonferenser. För det var polisen själv som hade de här uttalandena om att det var sexuellt våld. Och det är klart att det bidrog till att det blev en väldigt orolig stämning och det är väl

det man minns mest, det här att det trappades upp. Och de här svarta rubrikerna på löpsedlarna var väldigt, ja, igen, ja man glömmer det aldrig. Och den här känslan som fanns då den glömmer man inte. Nej.

Händelsen gav upphov till omfattande insatser, uppgifter och efterdyningar som varade över lång tid. En nödvändig sak blev att utreda vad som faktiskt hänt för att klarlägga brottets karaktär och finna den eller de som var skyldiga till pojkens död. En annan blev att hantera olika former av följd-fenomen som utvecklades i kommunen mer allmänt och hos dem som berördes särskilt djupt eller allvarligt av händelsen. Den skapade stor uppståndelse och oro i kommunen, på flera sätt och av olika skäl. Särskilt kom föräldrar att oroa sig för sina barn och deras säkerhet på dagis, i skolan och på fritiden. De blev osäkra på hur samhället och dess tjänstemän klarade av att bevaka barnens bästa. I brist på tillit till det offentliga samhället blev många kontrollerande på ett sätt man inte varit tidigare.

Men jag var nog bland de minst oroade bland föräldrar, det hörde jag från rektorerna. De åkte ju och bevakade skolgården. ”Har du full kontroll på mina barn? Jag såg på rasten att du inte hade full kontroll på mitt barn.”

Händelsen genererade flera typer av arbetsuppgifter för det offentliga samhället. Man mötte ett flöde av frågor och ett stort behov hos människor av att få sätta ord på vad som hände, vad man kände och vad man oroade sig för. Man sökte svar på sina egna funderingar och reaktioner och på frågor om vuxnas omsorg om barn eftersom en sådan här händelse kunde inträffa, om det var en normal eller onormal händelse om den skulle kunna inträffa igen och så vidare

Några personer var oerhört viktiga i det akuta skedet. Kyrkans insats som jag har nämnt den var väldigt viktig, men några som var otroligt viktiga också var lärarna i skolan. De var auktoriteter

som föräldrarna ute i Dottevik vände sig till. Och liksom pratade om hur man skulle göra och tänka, vad man skall säga till barnen. Det var prästen, diakonissan och det var skollärarna. Och så var det, för de små barnen, hade sjuksköterskan på barnavårdscentralen ett väldigt stort inflytande också, hon var en väldigt viktig person. Så det var alltså dit man gick med sina frågor och där man sökte sitt stöd under de första två veckorna.

Vissa barn och familjer blev särskilt utsatta på så sätt att barn i dessa familjer hade haft en direkt relation till den dödade pojken. Barn blev indragna i förundersökningen och hämtades in till förhör både hemifrån och från skolan i massiv omfattning. Många barn blev förhörda många gånger vilket blev påfrestande såväl för dessa barn som för deras föräldrar som kom att oroa sig för att egna barn skulle vara inblandade i dödsfallet på något sätt.

Ja, fast jag tror att vi var ju också väldigt angelägna om att det här skulle lösas, att man skulle få fram vilken eller vilka det var som hade gjort detta, eftersom så många mårde så dåligt av att det var ouppklarat och så många barn ständigt fick återkomma till förhör. Det var en press, jag menar massor med familjer var ju utsatta för väldigt stor press under den här tiden så att jag tror att det vi ville också det var att det verkligen skulle komma fram så att man kunde, de som var oskyldiga kunde få gå så att säga. Så att jag tror, jag menar att där, för mig var det i alla fall och det tror jag att det var för alla att vi var, det var riktigt angeläget för oss att få fram sanningen.

Att få händelsen och brottet uppklarat var inte endast en polisiär och juridisk sakfråga utan en allmän psykosocial angelägenhet med avseende på människors hälsa och välbefinnande. Det fanns ett generellt omsorgsperspektiv i det omfattande arbete som inleddes när händelsens karaktär som grovt brott blivit uppenbar, vilket endast tog ett par dagar.

4.2 Samhällsorganisationen

Händelsen som inträffade och de följdverkningar den gav upphov till blev en angelägenhet för en mängd olika samhälleliga aktörer. "Samhället" tvingades svara upp mot händelsen på grund av dess sällsynta, dramatiska och allmängiltiga karaktär, eftersom så många blev så djupt berörda. Det var en händelse som gav upphov till så akuta och svåra psykiska och sociala fenomen att det blev nödvändigt att snabbt skapa en organisation som svarade upp mot en mängd olika behov. I brist på erfarenhet var formerna inledningsvis mycket öppna. Så pass öppna att en viss sårbarhet förelåg innan man hann markera gränser, göra överenskommelser och etablera former för samverkan och dialog. Det fanns inget direkt tillämpligt reglemente att följa för andra än polisen. Kommun- och landstingsorganisationerna var i ett tidigt inledningsskede och under en kort omställningsfas relativt vilna i att finna sina former. Tidigt "klev" representanter för räddningstjänsten in i den relativt oförberedda kommunala organisationen och kom på ett avgörande sätt att bidra till att lösningsfokuserade och situationsanpassade arbetsformer skapades i denna obekanta situation. Nära samverkan, intensiv dialog, gemensam problemlösning och öppna kommunikationer var generellt bärande principer för dessa nya, relativt informella och tillfälligt mobiliserade organisationsformer.

Polisen, kommunens ledning, socialförvaltningen, psykiatrin, kyrkan, media och räddningstjänsten var huvudaktörer i de situationer som uppstod och de händelseförlopp som följde av den fyraårige pojken död. Eftersom ett brott var begånget blev polisens arbete centralt, inte enbart för den egna förundersökningen utan också för de flesta andra processer som utvecklades. En stor del av de verksamheter och insatser som genomfördes under de första 11 veckorna ägde rum i relation till och centrerade runt

polisens pågående förundersökning. En form av limbo förelåg på många plan fram till dess polisen kunde klargöra vad som hänt och vilka som var skyldiga.

Om brottet inte lösts hade det aldrig blivit lugnt i Arvika.

Polisen

Polisen har bland annat uppgiften att göra utredningar av brott som faller under allmänt åtal. När en handling som ”enligt lag är belagd med straff”, kommer till polisens kännedom ska man inleda en förundersökning. Man utreder om handlingen är ett brott, under vilka omständigheter den ägt rum och vilka parterna är. En förundersökningsledare med ansvar för utredning och samordning utses och tar i sitt arbete ofta hjälp av andra resurspersoner. Förundersökningsledaren begär in de vittnesmål och andra former av undersökningar som behöver göras för att på ett tillförlitligt sätt kunna säga vad som har hänt och vilka som varit inblandade. Syftet är att fastställa om ett brott har begåtts och om någon skall åtalas för detta. En åklagare träder ofta in i rollen som förundersökningsledare när utredningen nått så långt att det finns anledning att väcka åtal mot någon som kan anses vara skäligen, eller på sannolika skäl, misstänkt.

I detta fall kom frågan om åtal aldrig att bli avgörande eftersom det relativt snart blev klart att de som varit inblandade i händelseförloppet inte var straffmyndiga. De var barn under 15 år och kunde därmed inte dömas till påföljd om de befanns skyldiga till brott. En åklagare följde förundersökningen nära men blev aldrig utsedd formellt i och med att de misstänkta inte var straffmyndiga.

Vi hade inriktning på två saker egentligen. Vi skulle lösa ett brott och sedan, fanns det någon här som är över femton som är straffmyndig? För då ter sig utredningen på ett annat sätt. Det var därför vi hade åklagare också som var kopplad och som följde fallet även om vi inte hade någon misstänkt över femton år, för vi kan hamna på det. Och då är det inte bara att hoppa in just då, och sätta sig in i det här. Utan vi hade en åklagare kopplad som följde ifall att det leder in i en rättsprocess. För annars var ju vår uppgift att vi skall hålla på så här länge tills vi kan säga att detta är de här som har gjort det och de är inte femton, då skall vi lämna över till socialtjänsten. Sedan skall inte vi göra mer vi. Bara vi har fått lagt klarhet i det att så är det, vi kan utsluta annat och överlämna till socialtjänsten. Då är vi borta ur spelet. Så det var liksom två, det är två bitar i det.

Eftersom brottet var grovt aktualiserades ”planen för grova brott” vilket ledde till en särskild organisering av förundersökningen (RPSFS 2006:14). Det betydde framförallt att polisens lokala organisation utvidgades och ställdes under centraliserad ledning.

Vi skall ju ha en övergripande uppgift i länet om det händer svåra brott och de vanliga resurserna inte räcker till. Och våra små resurser på en liten ort de räcker inte till. Utan man måste ta hjälp.

Intern och extern rekrytering av särskild kompetens

Det övergripande målet för polisens arbete var att finna en lösning på händelsen och brottet. De grundläggande frågor man sökte svaret på var ”vad har hänt?” och ”vilken eller vilka kan ha gjort det?”. I enlighet med ”planen för grova brott” tog man in den kompetens som behövdes för att svara på dessa frågor. Man skapade en särskild och tillfällig organisation i organisationen. Polisens utredningsarbete blev i hög grad styrande för de processer som ägde rum under de 11 veckor förundersökningen varade och

man försåg sig med de resurser som behövdes och personer som kunde hjälpa till.

Chefen för utredningsarbetet kom från länskriminalpolisen där han arbetade som kommissarie. Inledningsvis fick polisen arbeta med flera hypoteser vilket krävde rekrytering av flera olika former av kompetens och resurser.

NN ringde och ville ha hjälp av fler utredare än de som kommit in. Man jobbade utifrån olika teser vad som kunde vara, det var både pedofilspår och anhörigspår och allt. Jag hade länge jobbat med incestutredningar och barn och sexuella övergrepp. Och därför var det nog att jag blev tillfrågad att komma ner och jobba med pedofilspåret, om det kunde vara något sådant. Så på så vis blev jag hitkallad.

Förhör med barn

Relativt snart började polisen misstänka att barn under 15 år var inblandade.

Då måste jag säga att det var intensivt hela, hela tiden, men för min del förändrades det. Det blev mer inriktat på barn efter att den här pojken kom in när det hade gått en vecka och sade att han hade sett. Då blev det mer inriktat på barn och man började släppa lite på de andra spåren. Men lika intensivt måste jag säga att det var, för min del ända fram till när vi fick så pass klart för oss att det måste vara så här.

Det var alltså förhör, förhör, förhör och alla tips och spår från alla boende. Så det var förhör som det gick ut på hela tiden för min del. Det var ju många barn som skulle höras, som bodde där, så jag ingick i många, just de här barnförhören. Och det var det som dagarna var fullt med.

Förhör av barn visade sig kräva särskilda metoder och en särskild organisation. En sådan formerades tillfälligt genom att man samordnade polisen, socialtjänsten och barnpsykiatrien. Polisen, som ansvarade för utredningen av brottet, fick hjälp av socialtjänsten med barn och föräldrar och av barnpsykiatrien för direkt tillgång till specialkunskap om barnens agerande under förhören. Dessutom anlätades professorn i psykologi vid Stockholms universitet Sven-Åke Christiansson, psykolog och minnesforskare, som extern konsult för att få strategisk tillgång till vetenskaplig kompetens i metod- och analysfrågor.

Den inledningsvis dominerande uppgiften för socialtjänstens individ- och familjeomsorg var att biträda polisen i deras arbete. Man fick ha en ständig beredskap att med kort varsel medverka vid förhör. Antingen för att bistå barn eller ungdomar i samband med förhören eller för att efteråt hjälpa och stötta dem och deras vårdnadshavare då förhören ofta varit uppslitande och det fanns ett påtagligt behov av någon att prata med.

Det var ju flera socialsekreterare som var med på väldigt många förhör. Vi försökte vara med för det var ju återkommande förhör med barn och ungdomar. De blev hörda flera gånger och då försökte vi göra så att samma socialsekreterare var med vid samtliga förhör då för just den ungdomen eller barnet då. Så att jag var med på flera förhör med en pojke då som ju faktiskt först var skäligen misstänkt för att ha gjort det, att vara den skyldige. Och sedan visade sig det vara fel.

Socialtjänstens socialarbetare fyllde en integrerande roll under förundersökningsarbetet, dels i förhållande till polisens allmänna arbete med sin utredning, dels och kanske framförallt i förhållande till de barn, ungdomar och föräldrar som var föremål för det. Många var utsatta för svår press och mådde psykiskt dåligt av att fallet var ouppklarat under lång tid. Det fanns en stor oro och rädsla hos föräldrar att deras barn skulle ha något med

händelsen att göra och många hämtades till förhör gång på gång. Kommunens flyktingsamordnare blev inblandad i utredningsarbetet då det var många utländska barn som skulle förhöras. Hon deltog i arbetet för de utländska barnens skull men också för att försöka förklara för deras föräldrar vad som hände och varför. Socialarbetarna utgjorde en allmänt närvarande resurs genom att bistå, finnas till hands och försöka se vad barn, ungdomar och familjer behövde för stöd och försöka ge dem det.

Att förhöra barn om ett grovt brott av detta slag visade sig vara en svår sak som krävde särskild kompetens.

När polisen upptäckte att det var ganska svårt det här... det var ingen där som var direkt tränad för barnförhör, och en del var ju väldigt små som man förhörde och man såg väl till slut att det gick inte så bra med de här förhörsmetoderna som de hade, till lite äldre, så det var väl då som NN började plocka in barnpsyk och så vidare. Men att det var svårt att förhöra sådana små barn, det var en lärdom, att det inte alls var enkelt.

Kompetensen att förhöra små barn fanns inte direkt och internt tillgänglig för polisen i dess utredningsarbete. I brist på detta anlätades särskilda resurser för att kompensera för den. Polisen insåg behovet av expertkunskap om barn i det direkta förhørsarbetet och rekryterade sådan genom de lokala och inarbetade nätverken och samarbetsformerna i Arvika i form av psykologer från barnpsykiatri, men inte utan svårigheter.

När jag skulle ha tag i en barnpsykolog var det nästan omöjligt. Jag fick först vända mig till PKL⁶ för jag fick ingen barnpsykolog. Men de kunde inte lösgöra någon psykolog. Till sist fick vi tag på NN och MM som var guldkap, både som människor och deras delaktighet i utredningen och då blev vi en organisation.

⁶ Krisledningsgrupp inom landstinget som är avsedd att leda och samordna det psykiatriska och psykosociala omhändertagandet av drabbade, anhöriga och personal vid allvarlig händelse (SOSFS 2005:13).

Och vad den gav var framför allt att vi fick en samverkan och en dialog att diskutera och det hjälpte utredarna.

Barnpsykologerna från den lokala barnpsykiatrin medverkade i anslutning till förhören och fyllde en direktverkande konsultativ roll. De anslöt till ett särskilt team inom polisen som formerats som stöd för förhørsledaren i hennes arbete. Medlemmar i detta team följde förhören via intern-TV för att göra olika former av bedömningar och förse förhørsledaren med direkta råd och synpunkter dels under pågående förhör dels i analyserande diskussioner under hand. Förhørsledaren hade hörsnäckor i en öppen linje till teamet som såg och lyssnade till förhören och kunde på så sätt ta emot teamets tankegångar.

Till Polismyndighetens och förhørsledarens hjälp fanns inga skrivna riktlinjer att gå efter inom detta område, så de konkreta frågorna blev många: Hur beter sig ett barn som har dödat? Vad berodde det på att ett barn betedde sig som det gjorde? Hur tänker, känner och reagerar barn i pressade situationer? Hur skall man bete sig för att få veta? Barnpsykologerna utgjorde ett externt stöd i denna process genom sina specialkunskaper om barn.

Efter avslutade förhör, då fallet funnit sin lösning, vidtog en annan viktig funktion för psykologerna i det behandlingsarbete de kom att bedriva med hela familjen inom den ordinarie barnpsykiatriska verksamheten. (Det samma gällde för övrigt de socialarbetare som senare skulle arbeta med utredning och behandlingsinsatser.) Under utredningsarbetet hade de fått information som var användbar för detta. Dessa dubbla roller, att dels bistå under förhören, dels delta i behandlingsarbetet krävde särskilda rutiner som innebar att man inte "smittade" den roll som behandlare som vidtog efter förhören.

Vi försökte vara väldigt noga med det alltså, vi pratade om det innan också att det är viktigt här nu så att barnen, framför allt barnen vet sedan, att nu går jag till någon som skall hjälpa mig och behandla, och inte till en polis som skall se på det som ett brott. Och det var därför vi försökte då att barnpsykologen ska inte sitta med inne i och synas när jag håller förhör, utan han fick gå via TV skärm för att kunna stötta och hjälpa mig plus att han också läste av barnets beteende som han kunde ha nytta av i sin behandling sedan

På strategisk nivå när det gällde metodfrågor och analyser av såväl förhör som av brottet och dess bakomliggande händelseförlopp utnyttjades professor Sven-Åke Christianssons vetenskapliga kunskap och erfarenhet inom området. Han får själv uttrycka sin roll genom två längre citat.

Jag kom in i utredningen då man misstänkte att ett syskonpar, fem och sju år gamla var dom pojkarna, hade delaktighet med NN:s död. Man hade tydligen haft en fas med andra personer, med ungdomar och så vidare men det hade jag inget med att göra utan först när barnen kom in i bilden. Och man hade då intervjuat de här barnen, hört dem om skeden under den här dagen då NN dog och omkring det här och bad mig att titta igenom videoinspelade förhör med barnen och utskrifter som jag bad dem skicka då förstås med post, och kommentera. Vad jag trodde utifrån hur barn berättar och så vidare. Och för mig då stod det klart ganska tydligt från början att de här barnen hade med skeendet att göra. Vilka roller de hade haft, det var ju oklart förstås, men att, på det sätt de berättade och den information de använde för att beskriva vad de hade gjort och inte gjort talade för det. Det är så att när barn hittar på, så gör dom det utifrån sina begränsade erfarenheter och kunskaper. Man förstod helt enkelt att de hade någon form av delaktighet. Och då gav jag förslag till NN, som jag hade kontakt med från början, och förhållningssättet hur man bör förfara. Sedan fortlöpande hade jag kontakter med dem. De höll förhör, de umgicks med de här barnen, de byggde upp trygghet och tillit framför allt och jag gav fortlöpande kommentarer omkring förhållningssätt och intervjuteknik och bakgrundsinformation om hur barn betar sig minnemässigt, känslomässigt kring den här typen av händelser det vill säga i starkt känslomässiga händelser. Så det var min roll helt enkelt att vägleda.

Mitt perspektiv var ju då som jag nämnde att bygga upp trygghet och kan man väl säga lite okonventionellt att träffa barnen även utanför förhörssituationen. Man var ute och grillade korv eller umgicks och så vidare. Och det är ju från forskning som visar helt enkelt att barn berättar inte om de inte känner förtroende och trygghet. Dessutom så kan man ju då tänka sig att barn som begår den här typen av handlingar har ingen berättarerfarenhet. Det är ju en handling som tar ett skutt över skall vi säga, känslor, tankar och minnen. Någonting finns ju hos barnet som gör att man agerar ut på det här sättet. Det är ingen lek som spårar ut. Det finns en slags mental förberedelse för att utagera det här, i form av fantasier om och tankar på dödligt våld. Och det sker och då måste man också tänka sig att när man möter barn i en sån här berättarsituation så är det A och O att bygga upp tillit och att det kommer att ta tid. Det var en synpunkt som jag hade då att det här låter sig inte göras på några förhör eller på några veckor, utan att det kommer att ta tid och jag refererade till annan forskning. Och det lät man ju det ta. Sedan visste jag att man hade kontakt med barn och ungdomspsykiatrin. Jag hade inte så mycket kontakt med dom utom vid ett tillfälle då jag föreslog att man skulle göra en rekonstruktion eller förhör med barnen på plats, nere vid sjön..., vallning... men det är inte bara en vallning, det är förhör på plats kan man säga. Och det gjorde jag också utifrån forskning och annan erfarenhet som jag har. Det där visade ju sig vara tveksamt från psykiatrins sida därför att man tyckte att man traumatiserade barnen genom att ta ut dem till platsen, att det måste ha varit en svår händelse och så vidare.

Genom Sven-Åke Christiansson introducerades en meta-nivå i utredningsarbetet. Han förankrade sitt tänkande och arbete i vetenskapliga teorier och aktuella forskningsresultat och bidrog på så sätt med en teoretisk referens- och tolkningsram på generell nivå i utredningsarbetet. Begreppet *berättarerfarenhet* formulerades i utredningsarbetet och brist på sådan som en tänkbar mekanism i händelseförloppet; "Någonting finns ju hos barnet som gör att man agerar ut på det här sättet. Det är ingen lek som spårar ut. Det finns en slags mental förberedelse för att utagera det här." Dessa meningar uttrycker en form av mikroteori som verkat centralt begripliggörande och vägledande för arbetet med utredningen.

Professor Sven-Åke Christiansson bidrog med kunskap om hur barns minne fungerar under starkt känsloladdade psykiska tillstånd vilket var användbart såväl i förhørs- som analysarbetet. När det gäller förhörsmetoder fokuserades begreppet och fenomenet *tillit* som avgörande i utredningsarbetet och vikten av att det måste få ta *tid*. En konkret ståndpunkt när det gällde förhörsmetodiken var förslaget om *förhör på plats*, vilket kom att bli avgörande i förundersökningen.

S: Ja, det var den tuffaste dagen, det. Den på platsen, den var absolut den tuffaste.

F: Då var det mycket folk med?

S: Ja, men det var bara jag och pojken.

F: Hade du bärbar bandspelare eller?

S: Jag hade bandspelare med som allt gick in på när både jag och han pratade, men det var den tuffaste. För då mådde pojken så fruktansvärt dåligt. Då vart det så nära, tror jag. Allt i precis den miljön.

F: Det gick inte att tränga bort?

S: Nej, det värsta. Men han stängde igen då, gick in i sig själv. Då vart en orolig, men då sade han att det är ingen fara. Du behöver inte vara orolig, det är ingen fara. Det var på gränsen men det gick bra, det gjorde det. Men bara som polis hade jag aldrig i världen...

F: Hade du ens kommit på tanken att göra en rekonstruktion? Med barn i den åldern?

S: Svårt att svara på. Det hade allt vart under väldiga överväganden i sådana fall, ja, väldiga överväganden. Det är klart att utifrån att det var den händelsen som var, lett till ett dödsfall, okej då kan man kanske förstå att man, att det var viktigt att göra det. För mig personligen var det på gränsen alltså om man skall ta till det. Utifrån att jag fick se hur barnet blev.

F: Men då hade du de andra med som någon slags backupsystem i bakgrunden?

S; Ja, jag hade ju Sven Åke med. Och sedan gick det, och ifrågasätta liksom, hur långt man kan.... De här pojkarna, det var ju mest sjuåringen, femåringen var ju mindre som du har sett, varje gång när vi var klara eller när vi hade slutat så var det; hej då jag kommer tillbaka. Och då sade barnpsykologerna det att så länge han säger det, hur han än betar sig innan och efter förhöret, men när du släpper han och han då börjar hoppa och studsa, då

är det ingen fara. Och det var ju väldigt gott för mig för ibland så funderade jag, uja mejen, vad håller jag på med. Fördärvar jag de här barnen fullständigt?

Det fanns tre kompetens- och resursgivande aspekter av psykologernas deltagande i utredningen. De bidrog med specialkompetens till en optimerad utredande strategi dels när det gällde förhören av små barn dels i den generella analysen av brottets händelseförlopp och dess aktörer. Dessutom var de, tillsammans med kollegor i teamet, ett stöd för förhørsledaren i denna osedvanligt krävande förhörssituation.

Det fanns inga avgörande formaliteter, centrala reglementen, särskilda instruktioner eller utarbetade rutiner att tillgå för att få till och arbeta inom denna särskilda och tillfälliga samordning av polis, socialtjänst, psykiatri och forskarsamhälle. Det hela byggde på den goda viljan att samarbeta.

F: Ni poliser kan inte rekvirera det stöd ni behöver från exempelvis psykiatrin?

S: Vi kan aldrig tvinga psykiatrin.

F: Som polismyndighet.... man föreställer sig att ni kan rekvirera det ni behöver.

S: Ja, jag kan rekvirera och begära att jag behöver en psykolog så att säga, men hypotetiskt kan de ju neka mig. Men det gör inte samhället idag. Begär jag en psykolog och säger att jag behöver hjälp när det gäller barn så ställer samhället upp.

F: Men du kan inte sätta någon förordning bakom?

S: Nej, jag kan inte säga att nu kommer du annars griper jag dig.

Under 11 veckor jobbade man för ett mål som var allas mål, att lösa brottet.

Kommunen

Parallellt med polisens intensiva förundersökning genomfördes ett omfattande arbete inom den kommunala organisationen för att svara upp mot händelsen och de följdverkningar den fick hos allmänheten och i de egna kommunala verksamheterna. Händelsen skapade oro, oordning och osäkerhet genom sin dramatiska karaktär och människors brist på information. Alla i Arvika undrade vad som hänt och vad som pågick. I detta osäkerhetstillstånd blev kommunledningens uppgift att skapa ordning och relativ säkerhet så gott det gick. Vardagen i Arvika hade dramatiskt satts ur spel vilket tvingade fram en situationsanpassad och tillfällig organisationslösning för att på bästa sätt hantera händelseutvecklingen.

Man kom tidigt samman genom relativt informella och spontana initiativ. Samverkansformerna följde inga formella planer eller riktlinjer. Initiativen föll huvudsakligen tillbaka på etablerade personliga relationer vilka visserligen var förankrade i den kommunala ledningsstrukturen och upparbetade mötesformer men utan att följa linjestrukturen. Man tog initiativ ”på tvären” och processerna på ledningsnivå präglades av öppenhet, gemensamt ansvarstagande, problemlösning och överskridande av givna ansvarsområden, roller och förvaltningsgränser för att kunna samlas och samarbeta med varandra i denna extremt svår situation.

Ingen, inte ens polisen, visste från början vad som hade hänt i detalj och kunde av utredningstekniska skäl endast förse kommunledningen med lite information. I förhållande till polisen kan man säga att den kommunala ledningen tillhörde och fick samma information som allmänheten, huvudsakligen via polisens presskonferenser.

Och i det här så var det så att vi hade ju, vi fick ju ingen bra bild från polisen och jag menar inte att vi skulle ha det heller utan vi fick en så bra bild som jag tror att vi kunde få. Redan på torsdagskvällen kom ju näpochefen och säger att vi vet inte vad det här handlar om men vi tror, och det vi jobbar efter nu, nåt sådant uttryckte han, så kommer det att ge eko inte bara i Arvika utan i hela Värmland och kanske hela Sverige. Och då förstod vi som kommun, det var en bra signal, det var en tydlig signal.

I detta tillstånd av brist på information och allmän osäkerhet uppstod behovet av och därmed också arbetet med att skapa en så god och samlad bild som möjligt av vad som hände i kommunen. Skapandet av en sådan gemensam bild blev inledningen till en organisering av de kommunala resurserna som var särskilt anpassade till denna extraordinära situation.

Redan då första dagen konstaterade vi att man måste samla de här grupperna som har... som kommer att vara involverade så att man får en gemensam bild och då startades det någon typ av informell, eller kanske blev någon halvformell ledningsgrupp då.

Ett intensivt arbete krävdes för att etablera effektiva samverkans-, kommunikations-, informations- och beslutsformer. Ledande princip var kontinuerlig problemlösning över myndighets- och förvaltningsgränser. Man öppnade upp förvaltningarna för att få till stånd en fungerande "krisorganisation", genom att prioritera problemlösning "på tvären" framför formell linjehierarki.

Vi har ingen annan organisation än att vi lägger allt annat åt sidan.

Men det är så att i en mindre kommun, det är säkert så i alla kommuner men i en mindre kommun särskilt, så är man nog tvungen att gripa in över sektorgränser. För en förvaltning kämpigt måste de andra hjälpa till.

Öppen kommunikation, samverkan, samarbete och högt i tak var avgörande i den organisationslösning som växte fram. Den var baserad på och relaterad till den befintliga men mobiliserad på en högre beredskapsnivå och med ett krisrelaterat lösningsfokuserat funktionssätt. Den formella linjeorganisationen är synlig i vissa avseenden men inte markerad som väsentlig. Det var de konkreta och akuta arbetsuppgifter man hade att hantera som stod i fokus för de gemensamma ansträngningarna.

Räddningstjänsten

Ledande representanter för räddningstjänsten hade en viktig roll i den ordnande process som inleddes direkt när man fått vetskap om vad som hänt. De tog initiativ till att nyckelpersoner tidigt kom samman för att utbyta tankar, samla information, finna ett gemensamt språk och formera en fungerande organisation. Genom deras initiativ upprättades en samlingspunkt, ett samlat fokus och en gemensam bild. Man verkade som katalysator och ordnande princip när det gällde att mobilisera och organisera ett situationsanpassat ledarskap och nätverk för fattande av beslut och spridning av information inåt och utåt i det kommunala verksamhetssystemet.

Direkt på morgonen, så har polisen pratat med min ställföreträdare och nämnt då att det här är inte alls säkert att det är en olyckshändelse utan det här kan mycket väl vara ett brott begånget. Jag är osäker på hur de uttryckte det om de redan då sade att det kan vara sexuellt betingat. I vilket fall som helst så var vi överens jag och min ställföreträdare att han åkte ner till socialförvaltningen för att se om han kunde på nåt sätt hjälpa

till. Han ingick i något som heter posomgruppen⁷ som du vet, han var en del av posom. Jag hade varit det tidigare men han hade den rollen nu och posomgruppen ligger under socialförvaltningen i Arvika och leddes av NN. Så han åkte ner till NN helt enkelt. Jag pratade med honom några gånger under den dagen och konstaterade att vi kan nog mycket väl hjälpa till, och det handlade då om att hjälpa till att bygga en struktur. Hur skulle man angripa det här problemet? Jag kom ner senare på eftermiddagen till socialförvaltningen och vi satt och resonerade lite kring hur går man vidare och inte. Vi skrev på en whiteboardtavla och det blev symboliskt väldigt viktigt.

Men det innebar att jag tog tag i det här att försöka strukturera hur skulle man kunna få det här, möten vid samma tillfälle, man är överens man säger samma saker för att till ledningsgruppen kom det in rykten från än det ena hållet och än det andra hållet. Hade de då sagt att så här tycker vi då hade man splittrat, då hade man säkert skapat en organisation som var väldigt vilsen som man inte visste vad som hände riktigt, så det gällde att samla fakta och sedan ta upp dessa fakta på den här ledningsgruppen.

Räddningstjänsten är van vid sådana dramatiska situationer, drar fram en whiteboard och ritar lite streck och kolumner och säger att imorgon gör vi det och i övermorgon gör vi det. Och så gjorde vi för de närmaste dagarna, prickade in träffar med ledningsgrupper som snabbt formerades där. Vi prickade in när vi skulle ha presskonferenser och allting sådant.

Tidigt, kanske redan första dagen, var man inom räddningstjänsten av allt att döma beredd på att pojkens död kunde vara en händelse med svårare implikationer än vad som skulle vara fallet om det rörde sig om en drunk-

⁷ De flesta kommuner har en posomgrupp med särskilt ansvar för det psykosociala omhändertagandet vid stora olyckor och katastrofer. Huvuduppgiften är att stödja individer och familjer genom att upprätta kontakt-, informations- och stödcentra i samverkan med organisationer som är berörda av en krissituation. Posomgrupper har en organisationsövergripande form som kan innebära en samverkan mellan följande parter; socialtjänsten, primärvården, skolan, Svenska kyrkan, frikyrkor, frivilligorganisationer, Röda Korset, tekniska kontoret, polis, räddningstjänst. En posom-grupp samarbetar vid behov med andra posomgrupper i länet eller landet och även med PKL, landstingets grupp för psykologisk/psykiatrisk katastrofledning.

ningsolycka. Man hade uppfattat signaler som talade för ett annalkande lokalt kristillstånd och tog informella initiativ mot bakgrund av dessa slutsatser. Man insåg den avgörande skillnaden mellan en olycka och en brottslig handling och de konsekvenser som skulle kunna utvecklas i kommunen i det senare fallet.

Den roll man tog på sig genom dessa initiativ till att mobilisera lokalsamhället var i praktiken informell. Initiativen saknade förankring i en definierad operativ roll formellt reglerad i den befintliga organisationen. Räddningstjänstledningens initiativ utgick från tolkningen av ett generellt beredskapsuppdrag och det ansvar man kände för den kommunala beredskapssamordningen. Man hade inget annat formellt operativt ansvar än att hämta den döda pojken och genomföra dykningar på platsen för händelsen på uppdrag av polisen. Alla övriga initiativ var informella och byggde på att de som man tog initiativ i relation till accepterade eller välkomnade att man gjorde så.

De blev ju väldigt chockade. Alla fick väldigt mycket att göra utöver att de hade mycket att göra innan, och det är klart att då kan vi vara en resurs. Och vi ställde upp med saker som vi kanske inte tyckte låg alltför långt ifrån vår ordinarie arbetsuppgift. Men normalt sett är räddningstjänst vårt uppdrag. Lite granna samordning, det hade vi då också att man samordnar kommunens lednings- och beredskapsplanläggning för höjd beredskap i händelse av krig. Men det var begränsat dit att vi hade beredskapssamordning för kommunen. Idag⁸ faktiskt ser man det på ett annat sätt, att beredskapssamordning innebär att man skall förbereda inte bara för höjd beredskap, alltså krig, utan för krishändelser.

⁸ År 2003, 5 år senare.

S: Jag vet att i ett tidigt skede samlade jag rektorerna så tänkte jag att vad hade jag för mandat att samla ihop alla rektorer då till en information och sådär, men ...

F: Men de kom?

S: Jaha, javisst. Man kan fundera över vad jag hade för mandat.

F: Vad har man för mandat egentligen?

S: Nej, jag har inget mandat till sånt. Klart inte.

F: Utan det är den egna organisationen?

S: Ja. Och då känner man i sådana här händelser så finns det saker som hamnar mellan stolarna och då är det nog tyvärr, jag säger så här att det är klart att då måste någon ta för sig lite mer och göra lite mer så att man slipper att nåt hamnar mellan stolarna. Men har man nåt mandat? Nej, det är ytterst tveksamt. Då skall man få det tydligt uttalat. Men praktiskt så funkar det inte så. Det är faktiskt bara en fördel att det är en liten kommun, det behövs inga beslut för att man skall göra nåt utan man hjälps åt och den som har möjlighet den tar initiativet.

Initiativen sprang alltså fram ur räddningstjänstens tolkning av ett generellt beredskapsuppdrag och den tolkningen blev viktig för att finna en lokal situationsanpassad organisationslösning. Man hade ingen formell operativ funktion förankrad i någon organisationsplan och inget beslutsmandat men tilläts ta initiativ och fick dessutom uppskattning för det.

Och det var ju väldigt stor dramatik runt omkring det. Jag kan inte svära på att man pratade om sexualbrott på direkten men att det låg ett brott bakom det sa de i alla fall. Och då samlades vi här för att se vad kan vi göra och vad kommer det här att leda till redan samma kväll. Jag ringde till ett par av de här i vår posom-ledning och pratade bland annat den polismannen som ingick. Han jobbade just då i Eda och hade inte fått någon information från polisen ännu. Jag pratade med prästen som hade blivit inkopplad för den här familjens skull i samband med dödsfallet. Sedan bestämde vi det att samlas på morgonen och då samlades vi i posom-gruppen och det var väl någon mer med då, jag kommer inte ihåg om socialchefen var med, men vi i posom-gruppen samlades i alla fall och pratade om vad gör vi nu och vad kommer att hända och vad vet vi. Och det var lite förvirrande för oss för vad vi hade övat vid några tillfällen det här att nu brinner ett hus ner eller nu är det en buss som krockar el-

ler ett tåg spårar ur eller nåt sånt här. Så vad som hände det var att här fanns bland annat räddningstjänsten med. Jag menar biträdande räddningschefen brukar ju inte komma till posom-mötet om det händer en sådan här sak utan då är ju han ute på skadepplatsen. Men då var han här och det var jättebra för han drog fram den här stora whiteboardtavlan och så började han dra streck på den. Vi andra satt bara och tittade på honom och undrade vad han höll på med och sedan skrev han tisdag, onsdag, torsdag, fredag och började på en gång liksom att organisera upp det här, få struktur på vad är det som händer, vad kan vi förvänta oss. Så vi var förberedda alltså, och kunde gå ut och prata här i förvaltningen och ta kontakterna med PKL-gruppen på sjukhuset, och hon kom hit ganska snabbt så vi började på en gång att jobba ihop. Sedan tog det väl bara någon dag så stod det fullt med journalister här och skulle intervjua då.

Räddningstjänstens tolkning av sitt allmänna beredskapsansvar, deras spontanta inledande initiativ, de inarbetade personliga relationerna och det öppna klimatet med högt i tak ledde till en fungerande struktur för ledning och samordning. När ”den nya organisationen” funnit en fungerande form blev räddningstjänstens formerande funktion relativt överspelad. Man satt med i ledningsgruppen men man hade i praktiken inte längre kvar någon avgörande (informell) roll.

Den tillfälliga situationsanpassade organisationslösningen

Det var således inte den formella hierarkiska linjeorganisationen som blev ledande i denna formationsprocess. Det var initiativ ”på tvären” från räddningstjänstens ledning till ledaren för posom-gruppen som kom att inleda arbetet med att få till en situationsanpassad organisationslösning som svarade mot de behov som uppstått och de som kunde tänkas komma. Kommunens posom-grupp framstår som en given kontakt för räddningstjänsten eftersom det var en grupp med ett ”särskilt ansvar för det psykosociala omhändertagandet vid stora olyckor och katastrofer”. Någon stor

olycka eller katastrof hade egentligen ännu inte inträffat men ledningen för räddningstjänsten tolkade situationen som att en allvarlig kris kunde vara under uppsegling, vilket också blev fallet.

Posom-gruppen var en befintlig latent och snabbt mobiliseringsbar grundstruktur formerad som beredskap om svåra händelser skulle inträffa i kommunen. Det var denna latent eller vilande beredskapsformation som räddningstjänsten aktiverade med sitt initiativ. De inledande sammankomsterna för att etablera en krisrelaterad ledningsfunktion utgick från posomstrukturen men sammansättningarna vid mötena var flexibla och dynamiska. De kom att utvidgas med personer med olika funktioner, befattningar och kompetenser för att få till stånd brett förankrade problemlösningar och beslut.

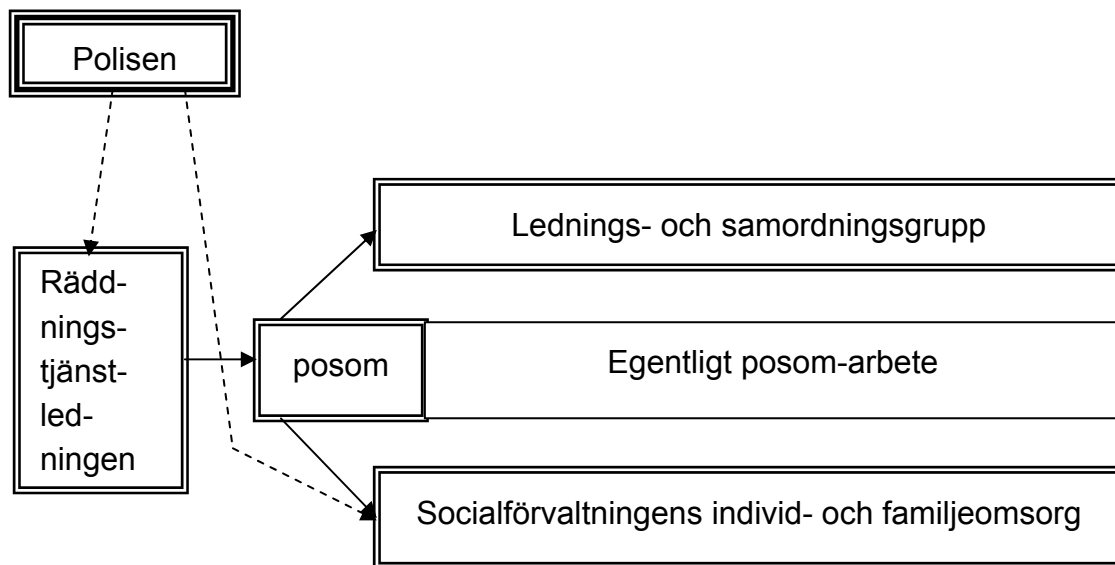
Relativt omgående formerades en särskild och brett sammansatt lednings- och samordningsgrupp. I och med detta fick posom-gruppen möjlighet att fokusera på sin egentliga uppgift, att vara en utåtriktad och lätt tillgänglig resurs för psykosocialt omhändertagande av allmänheten. Man öppnade en posom-telefonlinje via kommunens växel och deltog i andra aktiviteter som exempelvis den öppna verksamheten för allmänheten vid Mikaeligården varje dag klockan 18.00.

Posom-gruppen var som mest aktiv under den första veckan. Det blev aldrig någon omfattande anstormning från allmänheten. Det visade sig att människor pratade med varandra men också med personal inom förskolan, skolan, barnavårdscentralerna och kyrkan. Personal inom de kommunala verksamheterna visade sig dock ha ett stort behov av stöd i hur man skulle bemöta barn och vuxna som var drabbade av händelsen.

En av bitarna med det här med posom-arbetet är ju att inte göra mer än vad man behöver. Det vill säga att målet för posom är att hjälpa människor att ta hand om sig själva och utnyttja sitt eget nätverk och det kan jag säga, det var någonting som vi såg på en gång. Några personer var oerhört viktiga i det akuta skedet. Kyrkans insats som jag har nämnt den var väldigt viktig, men några som var otroligt viktiga också var lärarna i skolan. De var auktoriteter som föräldrarna ute i Dottevik vände sig till. Och liksom pratade om hur man skulle göra och tänka, vad man skall säga till barnen. Det var prästen, diakonissan och det var skollärarna. Och så var det, för de små barnen, hade sjuksköterskan på barnavårdscentralen ett väldigt stort inflytande också, hon var en väldigt viktig person. Så skollärarna och församlingsgården, det var alltså dit man gick med sina frågor och där man sökte sitt stöd under de första två veckorna. Däremot vad vi upplevde, vad vi inte hade förväntat oss det var att vi fick väldigt mycket telefonsamtal från andra skolor, från andra verksamheter runt om i kommunen, där det satt personal med sina frågor och sin oro; har jag brustit i min tillsyn, i mitt ansvar, gentemot barnen i min fritidsgrupp, i min skolklass och sånt här. Så vi fick väldigt mycket samtal från personal som mådde dåligt på andra håll som vi måste stötta på olika sätt med samtal och råd och så här för att lugna dem i deras nervositet.

De personer, barn och familjer i Dottevik, som blev särskilt utsatta genom alla förhör och genom den misstänksamhet och oro som uppstod under polisens förundersökning, kom att stöttas framförallt av socialarbetare inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg, mer om detta arbete i ett särskilt avsnitt nedan.

Den lednings- och samordningsgrupp som formerades hade precis som begreppet antyder uppgiften att leda och samordna det krisrelaterade arbete som behövde bedrivas inom ramen för kommunens uppgift och uppdrag. Den var brett sammansatt av kommunledning, förvaltningschefer, representanter för landstingets PKL-grupp, kyrkan, posom-gruppen, socialtjänsten, Arvika-info (kommunens informationsavdelning) och räddningstjänsten, under ledning av kommunchefen.

Figur 1: Flödesschema över arbetet med och slutresultatet av att utforma en situationsanpassad krisrelaterad organisationslösning.

Ledningsgruppen upprättade bestämda mötesrutiner som tydligt berättar om den höga beredskaps- och aktivitetsnivån.

Den första veckan träffades vi varje morgon och varje kväll och gick igenom, vad har vi framför oss den närmaste tiden. Vad vet vi redan nu, vilka kommer hit, vilka extra resurser finns tillgängliga och så vidare. Så det vart en dagsbriefing varje morgon och avslut varje kväll innan vi gick hem om vad vi skulle göra nästa dag. Så att den här gruppen växte till att omfatta kommunledning, individ och familjeomsorgsorganisationen här, kyrkan, polisen, PKL-verksamheten. Vi hade en fast samling under ungefär två veckor och sedan kunde vi trappa av det här. Jag kommer inte ihåg exakt, 12 dagar tror jag det var.

En av de viktigaste och dagligen återkommande punkterna var de båda presskonferenser som under förundersökningens mest intensiva fas, det vill säga den medialt mest uppmärksammade, anordnades av polisen klockan 10.00 och kommunen klockan 11.00. Dessa båda presskonferenser var centrala dels för media och allmänheten men inte minst för det interna in-

formationsflödet och beslutsprocesserna i den särskilt mobiliserade och situationsanpassade organisationen. I lednings- och samordningsgruppen samlades all information upp som fortlöpande kom fram, inte minst i samband med polisens presskonferens, för att kunna ta beslut om vad som skulle göras varpå Arvika-information såg till att informationen spreds inom organisationen till förutbestämda personer via en särskild fax-lista.

Polisen som var ledande i informationsflödet och i grunden dikterade villkoren för vad som kunde sägas och inte, fattade ett tidigt beslut om dagliga presskonferenser.

Vi kom direkt fram till att den tiden på dagen skulle vi ha presskonferens och då får pressen komma. Alla övriga i utredningen skulle skyddas från pressen. Och vi hade information och skapade en relativt bra kontakt med dem. Kommunen hade inte det från början. De hade ingen plats utan där sprang de runt på kommunen och frågade en massa människor som ibland uttalade sig om olika saker vilket kan bli förödande för en utredning eller för ett ärende över huvud taget. Och många kände sig uppmärksammade men hade ingen information men informerade ändå. Och då diskuterade vi formerna och att de måste utse någon pressansvarig. Och då körde de sina presskonferenser på Folkets hus. Jag bjöd in kommunen att vara med på våra presskonferenser, vi hade ungefär en timme före, så att de skulle veta vad som blev sagt. Men vid ett tillfälle vart det en konflikt mellan pressen och den från kommunen. Pressen ville inte att någon från kommunen skulle vara med på våra presskonferenser.

Den kommunala organisationen och dess ledning hade således att orientera sig och att agera i ett tämligen laddat och komplicerat aktivitetsfält, dels för att få del av information och dels för att själva kunna informera på ett bra sätt. Polisen informerade om brottet, i den utsträckning man kunde göra det utan att äventyra förundersökningen. Det var information som var viktig även för den kommunala krishanteringen.

Kommunen å sin sida informerade media om det kommunala arbetet framförallt inom skolan och socialtjänsten men även posom-arbetet och hur kommuninvånarna i Arvika mådde och hade det. Under ett kort inledande skede var man dock tämligen oförberedda på medias anstormning.

Vi var väl lite tafatta och förstod inte i början vad en del ledde till så vi släppte in tidningar och TV-kameror och sådant i korridorerna. Vi var med första dagen på polisens presskonferens för de hade bjudit in oss, de bad oss att vara med och det visade sig att det blev ett himla liv i journalistkåren att socialtjänsten var där, för det var ju deras tid. Det var journalisternas tid att vara på presskonferens så då sade vi att då får vi göra någon form av pressinformation själva. Men vi förstod efter någon dag att vi kan ju inte släppa in alla de här stora drakarna och alla TV-kanaler med kameror och grejer bland vårt folk och klienter satt ute i väntrummet och så vidare, det blev inte bra. Så efter två - tre dygn så ordnade man från kommunledningen då presskonferens nere i Folkets hus istället och särskiljde det här. Men vi gjorde så då att det blev så mycket jobb för socialsekreterarna på barn- och familjeenheten och flyktingmottagningen att vi sade att nu får ni jobba med det här inre arbetet, de var alltså med vid alla polisförhör, vid alla samtal, hembesök i Dottevik och så här. Och sedan får några andra ta hand om det här yttre och information till media och till allmänheten.

Men vi hade en diskussion ikring detta med media och sa oss att, för socialtjänsten är det alltid detta dilemma att man kan ju i stort sett gömma sig bakom sekretesslagstiftning och säga inga kommentarer till allt eller hänvisa till sekretessen. Men det förde vi en diskussion ikring och sa tidigt att det är omöjligt i denna situationen. Här sitter det 40-50 journalister som brinner av iver att få reda på så mycket som möjligt. Det finns en allmänhet i hela Sverige, mer än Sverige också för den delen som var intresserade av händelsen som var så unik och osannolik. Vi kan inte sitta och säga att vi har inga kommentarer utan att vi måste vara så öppna som möjligt utan att vi för den skull överträder några lagbestämmelser om sekretess eller kränker någon enskilds integritet. Det var en svår balansgång, men vi förde mycket diskussioner kring vad vi skulle säga och hur vi skulle hantera media men vi sade också att det gäller att vara tillgänglig och så öppen

som möjligt, vilket också media har bekräftat att de upplevde att de var så.

När polisens förundersökning närmade sig sin upplösning fick man andra frågor att hantera.

Tidigare hade inte barn- och ungdomspsykiatri varit så inblandade i våra presskonferenser men när vi närmade oss upplösningen blev det aktuellt så vi på socialtjänsten satte oss ner och resonerade med barn och ungdomspsykiatri vad vi skulle säga kring en speciell fråga, vilket så här långt efteråt kan tyckas vara kanske lite märkligt, att vi behövde lägga ner så mycket krut på den. Men vi satt länge och resonerade med barn och ungdomspsykiatri kring vad vi skulle säga när vi får frågan: "Kan detta ses som ett normalt eller ett onormalt beteende som vi har att göra med?". Vi tyckte att det där var, det kanske man inte tycker efteråt, vet jag att en del har tyckt, att det var märkligt, men vi resonerade så att säger vi nu att det är normalt, att det kan hända var som helst, för det var det vi trodde vi skulle få, den frågan. Då skrämmer vi livet ur varenda småbarnsförälder, då skulle man inte våga släppa ut sina barn. Säger vi att detta är en i hög grad onormal händelse så blir det en skuldbeläggelse på den familjen och de barnen och så. Och det tyckte vi också var obehagligt att säga så. Därför satt vi och slet med den frågan, en förmiddag har jag för mig. Det var rätt så många från psykiatri och från oss inom socialtjänsten också som funderade på vad vi skulle säga. Till slut kom vi fram till den självklara saken att vi var ändå tvungna att säga att det här kan inte hända var som helst, eller att det är inte normalt. Och det fick barn- och ungdomspsykiatri i uppdrag att säga om den frågan, och den kom ju också på någon presskonferens.

När det gällde det interna informationsflödet var man 1998 i Arvika fortfarande kvar i "fax-samhället" och faxen var central för utbyte av information mellan dem som utgjorde nätverket i den tillfälliga och särskilt situationsanpassade organisationen. Arvika-Information hade uppgiften att förmedla den interna informationen.

Det var viktigt att leverera fakta så att kommunens invånare och tjänstemän blev tillräckligt väl informerade för att finna en så god tillit som möjligt. Samtidigt var det viktigt att formulera dessa fakta på ett lämpligt sätt, ”orden vägdes på guldvåg” eftersom de var så betydelsefulla. Informationsflödet, både det interna och det utåtriktade, var centralt för att motverka såväl ryktesspridning som orosskapande processer som kunde få det psykosociala ohälsotillståndet i kommunen att eskalera på ett svårhanterligt sätt. Detta gällde även internt i den egna organisationen.

Jag tror att det är ett observandum att hamnar man i en sån här situation måste man fundera över, alltså informationsbehovet är ju enormt. Men man får inte glömma bort den egna organisationen. Vi är en gemensam socialförvaltning och de på vård och omsorg funderade också på vad som hände. De hade också behov av att bli informerade, vad håller de här på med nu som springer fram och tillbaks mellan oss och polisstationen. Som sitter här på söndagar och lördagar och när det än är och för diskussioner om vad som har hänt. Letar i akter efter saker och ting som har beröring med det här.

Socialförvaltningen

Socialförvaltningen hade en omfattande och tung operativ roll under de 11 veckor som polisens förundersökning pågick, och även efteråt när det blev klart konstaterat vad som hänt och vilka som var skyldiga till pojkens död. Personal inom socialförvaltningen fick flera extraordinära uppgifter att utföra under denna tid. Framförallt fick man bistå polisen i samband med förhör av barn och ungdomar, bedriva posom-arbete och hantera media men också att bedriva sitt fortlöpande sociala arbete. Detta krävde en mobiliserad situationsanpassning och arbetsfördelning när det gällde ledningsfunktionen och de verksamheter som bedrevs inom socialförvaltningen. Man tvingades dela upp uppgifterna mellan dem som ingick i po-

som-gruppen, dem som arbetade tillsammans med polisen om de barn som skulle förhöras, dem som skulle möta media och dem som hade att sköta det ordinarie och fortlöpande arbetet vid socialförvaltningen.

Jag brukar säga att vi organiserade vårt arbete i tre delar. Det blev ganska snabbt nödvändigt för oss att göra det. Det var några stycken som fick huvuduppgiften att ägna sig åt posomarbete, det vill säga lite mer utåtriktat jobb mot allmänheten. Där ingick ju bland annat detta med att ha telefonväxeln öppen och sitta och ta emot samtal från oroliga människor från hela Sverige och den närmare omgivningen här. Den andra delen av vår organisation fick ju fokusera sig på det interna arbetet, som var mer riktat mot polis och andra som behövde hjälp. Och det tredje vill jag hävda var en viktig del, var hur vi organiserade jobbet gentemot media eftersom vill jag hävda att media styrde väldigt mycket av skeendet. De tre delarna, organisationen kom att delas upp i de tre delarna. Om man tittar sedan på det interna arbetet så brukar jag beskriva det som delat i fem delar. Den första den handlade om stödet till familjen och de närmaste anhöriga. Det andra kom att handla om stöd och hjälp till alla de barn och familjer som kom att bli berörda av detta på olika sätt. Tänk dig att det var 480 personer i förhör varav 120 barn och ungdomar så rörde detta upp mycket känslor och många behövde hjälp och stöttning. De sökte sig hit. Den tredje delen var ju hjälp och stödet till skolan. Det kom att bli ganska omfattande för det hände någonting med skolan tycker jag. Man hade ju, det är alltid en diskussion om detta med skolan och anmälningsplikten gentemot socialtjänsten. Tidigare hade man inom skolan haft mycket med det här att man kanske ville fixa allt själv och lösa problemen så långt som möjligt själv. Efter att detta hade inträffat uppstod en väldig oro i skolan som innebar att man sökte väldigt mycket hjälp från socialtjänsten. Man vände sig hit med ärenden som man tidigare inte hade vänt sig hit med så det blev en väldig belastning på socialtjänstens medarbetare att ställa upp för skolan. Man blev väldigt upptagen av diskussioner med skolan och hjälp och stöd dit i en omfattning som inte var aktuell innan det här hade hänt. Den fjärde och absolut mest dominerande delen för ifo blev att biträda polisen. Alltså att vi ständigt fick vara beredda på att ställa upp på polisstation och medverka vid förhör. Dels vara med vid förhören med barn och unga men ibland hade de vårdnadshavare med, så vi kanske inte alltid behövde vara med, men då skulle vi

finnas till hands och hjälpa och stötta dem efter förhören för ofta var det kanske uppslitande saker som gjorde att de behövde någon att prata med. Så för rätt många inom ifo kom det ju att bli ett väldigt tungt arbete detta och just detta kravet på att ständigt vara förberedd med ett stort antal socialsekreterare att rycka in utan förvarning innebär ju en stor belastning på en organisation. Vi var ju tvungen att ha folk tillgängliga för att kunna dra iväg upp till polisstation. Ibland kanske med någon timmes varsel bara att ”idag kommer vi att plocka in 10 stycken och nu skall ni vara beredda på att ställa upp med socialsekreterare”, vilket hände en fredagseftermiddag om jag minns rätt, att 10 stycken skulle in på förhör. Det femte, den femte delen i det interna arbetet det handlar om stödet till de pojkar som var förövare. Så vill jag gärna dela upp vårt jobb, det kom att handla om dessa fem olika delar. De vägde naturligtvis olika tungt under olika perioder av de här elva veckorna, men det här med att biträda polisen, det var ju någonting som pågick i stort sett under hela tiden. Posom-arbetet var mycket koncentrerat till de tre fyra första dagarna när vi hade en anstormning av telefonsamtal så det pågick inte så länge utan det avklingade ganska snabbt.

Bistå polisen

Polisen och dess förundersökning var på olika sätt ledande för alla. Man implementerade generellt och konsekvent det allt och alla övergripande målet att klarlägga vad som orsakat pojkens död och man inledde ett omfattande samarbete med några särskilt utvalda personer inom socialtjänsten. Om det skulle visa sig vara ett brott begånget och de skyldiga var under 15 år så hade polisen att lämna över fallet till socialtjänsten och inte som annars till Kriminalvården. Eftersom misstankar om inblandning av barn och ungdomar utvecklades tidigt i förundersökningen integrerades också socialarbetare tidigt i polisens arbete, framförallt genom att bistå polisen i genomförandet av alla förhör med barn och ungdomar. Det fanns också ett moment av tidig förberedelse för socialtjänsten och kommunen

för eventuella kommande uppgifter i detta omfattande samarbete med polisen.

För annars var ju vår uppgift att vi skall hålla på så länge tills vi kan säga att det är de här som har gjort det och de är inte femton, då skall vi lämna över till socialtjänsten. Sedan skall inte vi göra mer vi. Bara vi har fått klarhet i att så är det, vi kan utesluta annat och överlämna till socialtjänsten. Sedan tar de över tillsammans med barnpsyk. Då är vi borta ur spelet. Så det var liksom två, det är två bitar i det.

Och det är klart att vi visste, vi visste inte men ganska tidigt så misstänkte vi ju att barndelen tog över. Den linjen tog över. Och då hamnade vi ju ändå i det att socialtjänsten, det är någonting som kommer troligtvis att överlämnas dit, och då skall de ju med från början.

Många barn och ungdomar förhördes.

Tänk dig att det var 480 personer i förhör varav 120 barn och ungdomar. Så detta rörde upp mycket känslor och många behövde hjälp och stöttning.

Under en tidig fas var det många invandrabarn som förhördes, vilket innebar att polisen behövde hjälp av kommunens flyktingverksamhet och flyktingsamordnare. Det förekom flera olika former av förhör (se avsnitt 3.2). Vid vissa förhör fanns socialtjänsten till hands men inte i förhörsrummet eftersom barnets mamma eller pappa deltog. I andra situationer var en socialarbetare närvarande under förhören. Det förekom förhör när socialarbetaren följde förhören på en TV-monitor och även kunde kontakta förhørsledaren under förhöret. Man gjorde olika bedömningar från fall till fall, bland annat utifrån hur barnen ville ha det och man diskuterade också med föräldrar, och barnpsykologerna från barnpsykiatrin.

Det berodde även på barnet. I vissa situationer var det viktigt att barnet hade trygghet i föräldrarna. I vissa situationer var det att föräldrarna påverkade barnet under förhöret och då diskuterade man med föräldern om han kunde sitta utanför. Att barnet kände sig tryggare att berätta om föräldern inte var med. Och i vissa situationer hade de skapat en kraftig relation med förhørsledaren och kom det in en främmande person kunde det förstöra den relationen.

De socialarbetare som avdelats för att bistå polisen fick ligga i ständig beredskap. Man kunde få ett samtal från polisen på morgonen med beskedet att den och den skulle in på förhör med kort varsel. Detta, men även erfarenheter man gjorde på annat sätt av förundersökningsarbetet, fick dem som samarbetade nära med polisen att undra en hel del över sin roll som socialarbetare

Och jag vet att vi förde ett resonemang om samverkan med polisen, att det är väldigt viktigt att socialtjänsten inser sin roll. Vi är till för att stötta utsatta människor. Vi kan inte fungera som en extra polis eller se oss själva som en del i en polisutredning. Vi måste hela tiden komma ihåg vår roll i detta, att vi skall ge hjälp och stöd till utsatta barn och unga och vuxna naturligtvis. Den diskussionen hade vi några gånger eftersom det blev en så oerhört tät kontakt med polisen.

S: Ja, vad skall jag säga. Vi hade ingen annan kontakt än att vi var med på förhör, så vi vet inte vad de hade för tolkningar av förhören. Vi visste ju inte när de frågade saker varför de frågade sådär. Vi hade ju ingen bakgrund när vi kom, vi hade ingen aning om varför en person blev förhörd eller nånting.

F: Ni var med som stöd för barnen?

S: Ja.

F: Det var det ni var där för att göra, inga tveksamheter från er sida?

S: Det var inte vår sak att utreda.

F: Hade ni nåt att säga till om när det gällde det?

S: Nej, vi blev aldrig tillfrågade om vi skulle göra så eller så, nej. Det är polisen som utreder brottet, det gör inte vi, utan vi tar hand om det som kommer sedan.

Information och sekretess

Att sitta inne med känslig information om svåra saker och samtidigt lyda under polisens stränga sekretess kunde vara en mycket problematisk aspekt av socialarbetarens roll i denna situation. De socialsekreterare som bistod polisen i deras förhørsarbete fick inblick i svåra förhållanden men var tvungna att bära detta och de känslor det väckte på egen hand. Polisen krävde att de inte berättade något för någon, varken kollegor eller arbetsledare. Detta tystnadskrav formulerades inom ramen för polisens uppgift att utreda händelsen och dess förlopp för att klarlägga om ett brott var begånget och av vem eller vilka.

Det var två socialsekreterare som hade suttit med i polisförhör och polisen hade sagt: ”Ni berättar inte ett ord för någon om vad som har sagts under det här förhöret”. Och de kom hit och hade ju ett stort behov av att berätta för de ville ju förbereda sig för de förstod vad som komma skulle. De kunde bara säga att vi har varit med om jättejobbiga förhör och vi får inte berätta någonting, vi kan inte berätta någonting. Det blev jättejobbigt för dem. De fick inte berätta ens för oss i ledningsgruppen här. Men det var bara i det här första akuta inledningskedet innan polisen hade nån som helst bild av vad som hade skett.

Polisens krav och direktiv ledde således i vissa avseenden rakt in i andra organisationer som deltog i arbetet med den uppkomna situationen. Polisens behov av information och de definitioner man gjorde av exempelvis sekretessen var överordnat och styrande.

N: Men det hände ju ibland att man ville ha ut olika journaler, sånt som fanns hos oss, att polisen ville ha ut.

B: Och då ställdes sekretessfrågorna på sin spets?

N: Ja, just det.

B: Hur hanterade ni det?

N: Jo, alltså om det är som i det här fallet en journal och den sekretessen, och någon som tar över det materialet, begär ut det, då ansvarar den för sekretessen.

B: Polisen har rättighet att rekvirera för en förundersökning och då tar de över så att säga.

N: Ja, då tar de över sekretessen. Använder de journalen på ett sätt som inte är korrekt så är det de som gjort fel, inte att vi har lämnat ut.

Det fanns många tillfällen och anledningar för berörda tjänstemän att reflektera över sekretessfrågor under dessa 11 veckor och även efteråt. Det blev uppenbart att det fanns flera sidor av saken. Det fanns en mer formell sida och en mer reell där olika praktiker kunde utvecklas vid sidan av sekretessens formella aspekter. För de socialarbetare som bistod polisen var rollen formellt sett okomplicerad på så vis att man inte sa någonting till någon. I andra delar av systemet däremot kunde sekretessfrågan behandlas mer "flexibelt" under olika omständigheter och i olika relationer beroende på att man befann sig i sammanhang på ett visst avstånd från det direkta vardagsarbetet, i den mån detta är ett relevant begrepp i detta fall. Den information man satt inne med var, även om den kunde vara känslig, inte lika konkret som den var för de socialarbetare som på olika sätt var närvarande och bistod polisen i deras förhørsarbete med barn och ungdomar, den var av mer generell och principiell natur.

Så blev det ju ett problem att veta mer än vad man förväntades veta. Det var flera av oss som egentligen satt på info som vi formellt sett inte skulle ha. Och det är klart att får man då frågor så är det aldrig riktigt lyckat att behöva ljuga, och det tror jag väl att vi inte gjorde heller, men det var svårt att hantera att man satt på information som man officiellt sett inte skulle ha.

I förhållande till media var sekretessfrågorna ständigt väsentliga och man bestämde sig tidigt för att följa en relativt öppen strategi.

Här sitter det 40-50 journalister som brinner av iver att få reda på så mycket som möjligt. Det finns en allmänhet i hela Sverige, mer än Sverige också för den delen, som var intresserade av händelsen som var så unik och osannolik. Vi kan inte sitta och

säga att vi har inga kommentarer utan vi sade att vi måste hitta en balans, vara så öppna som möjligt utan att vi för den skull överträder några lagbestämmelser om sekretess eller kränker någon enskilds integritet, och det var en svår balansgång, men vi förde mycket diskussioner kring vad vi skulle säga och hur vi skulle hantera media men vi sade också att det gäller att vara tillgänglig och så öppen som möjligt, vilket också media har bekräftat att de upplevde att de var så.

Efter genomfört uppdrag kunde det vara komplicerat att komma tillbaka till det ordinarie arbetet på sin ordinarie arbetsplats, för dem som deltagit i förundersökningen eller i det omfattande psykosociala arbete som vidtog efteråt. Å ena sidan undrade kollegorna, de hade behov av att få veta och önskade att man skulle berätta om sina erfarenheter, vid avdelningsmöten och liknande. Å andra sidan hade man familjerna som inte ville att det skulle pratas om dem och även formella sekretesskrav. Det skapade frågeställningar om hur man utvecklar och transformerar viktiga erfarenheter av svåra ärenden till professionella kunskaper så att de kan bli tillgängliga för fler, utan att man kränker människors rätt till personlig integritet. De som arbetat med polisen, barnen och barnfamiljerna i detta fall önskade förmedla sina erfarenheter och det fanns ett intresse för det, men det var svårt att genomföra.

När polisen hade gjort sitt arbete och klarlagt vad som hänt och vilka som var skyldiga till pojkens död så lämnade man över till socialförvaltningen. Då trädde socialtjänstens sekretess i kraft och de som arbetat med fallet tidigare, exempelvis inom polisen, fick ingen återkoppling av vad som hände med de skyldiga eller vart de tog vägen.

Det sociala arbetet efter förundersökningen

Efter förundersökningen vidtog det mest intensiva och krävande sociala arbetet för socialförvaltningens del. Man samarbetade med barnpsykiatrin över en längre tid runt en gemensam uppgift som kan sägas vara något av det mest kvalificerande man kan ställas inför som socialarbetare.

Syftet med de omfattande gemensamma insatserna var att den framtida utvecklingen skulle bli så bra som möjligt för de båda pojkarna och deras närmaste krets av anhöriga. Man frågade sig hur man på bästa sätt skulle kunna bidra till en god utveckling med målet att denna lilla målgrupp för de samlade insatserna skulle kunna komma att leva ett någorlunda vanligt liv, att pojkarna skulle utvecklas till personer som skulle kunna fungera i samhället som andra och att man fick dem att gå i skolan igen. Man såg detta arbete i ett längre utvecklings- och livsperspektiv och reflekterade ingående över vad som skulle komma att hända när pojkarna själva började förstå vad de gjort och att de då troligtvis skulle vara i behov av kvalificerat stöd.

I samverkan skapade socialtjänsten och barnpsykiatrin ”en form av behandlingshem” på en annan ort, där man inledde ett behandlingsarbete förankrat i utarbetade behandlingsplaner, veckovisa avstämningar, återkommande justeringar baserade på uppföljningar av olika slag under en behandlingstid av ungefär ett år. Barnpsykiatrin och dess personal hade huvudansvaret för behandlingen under denna första institutionsförlagda fas medan den gick över till socialtjänsten när barnen och deras anhöriga i en andra fas slussades ut till en något mer konventionell livsform i en enhet eller lägenhet ”på stan”. Då började också socialtjänsten att arbeta mer fokuserat med att få barnen tillbaka till skolan. Man samverkade med nya aktörer som inte kände till barnens bakgrundshistoria. Där tar spåren slut

när det gäller den information som finns tillgänglig om denna sida av saken i denna studie.

När förundersökningen var klar och fallet fått sin lösning tog representanter för polisen kontakt med alla föräldrar vars barn hade varit inne på förhör. Man meddelade att fallet var löst och man fick veta att de egna barnen inte varit inblandade och inte längre var misstänkta på något vis. Man åkte även till skolor och informerade skolpersonal och elever.

Denna informationskampanj genomfördes innan man gick ut i media. Man delade upp sig på olika områden och åkte hem till var och en av alla de barn som varit inkallade till förhör.

Det var väldigt många barn som var inne för förhör, så det var uppskattat. De fick reda på av oss personligen, ett personligt besök och det märkte man att de var tacksamma för. Och sedan följdes det upp av räddningstjänst och socialtjänst som var ute i området och som fortsätter att finnas där i grannsamverkansprojektet.

Skolan

Skolan i Dottevik fick tidigt en central roll för barn och föräldrar i området. Händelsens beröringspunkter med och kopplingar till skolan var många och starka genom kamrater, grannar, syskon, bekanta. Lärarna och skolpersonalen var auktoriteter för de boende och kom att få stor betydelse i bearbetningen av all oro som drabbade och alla frågor som infann sig hos barn och föräldrar i området. Skolans personal förklarade hur man kunde göra, tänka och tala till sina barn. Relativt snart etablerade man strategin att återupprätta det vardagliga skolarbetet men att avbryta det så snart ele-

ver hade frågor, för att besvara dem på ett begripligt och för eleverna hanterbart sätt.

Skolan blev inte endast oerhört belastad av händelsen i sig utan också av att barn hämtades i skolan för att tas till förhör hos polisen. Turbulenta händelser inträffade som gav upphov till mycket upprörda känslor hos många.

Den omfattande mediebevakningen var störande för vardagslivet i området, så även i skolan. Under flera veckor stod TV-bussar uppställda på en grusplan utanför det av polisen avspärrade området. Journalister och fotografer rörde sig runt skolan och även på skolgården och pratade med barn vilket många upplevde som påfrestande.

Händelsen gav även upphov till interna självreflektioner inom skolan om dess uppdrag och roll i förhållande till barns behov, utveckling, vardag och trygghet.

Det hände någonting med skolan då tycker jag. Man hade ju alltid en diskussion med skolan om anmälningsplikten, gentemot socialtjänsten. Tidigare hade man inom skolan haft mycket av det här att man kanske ville fixa allt själv och lösa problemen så långt som möjligt. Efter att detta här hade inträffat uppstod en väldig oro i skolan som innebar att man sökte mycket hjälp från socialtjänsten. Man vände sig hit med ärenden som man tidigare inte hade vänt sig hit med så det blev en stor belastning på socialtjänstens medarbetare att ställa upp för skolan. Och jag tror ibland att det skapade en känsla av att man blev upptagen av just diskussioner med skolan och hjälp och stöd dit i en omfattning som inte varit aktuell innan det här hände.

Skolan som institution befinner sig i gränssnittet mellan det organiserade samhället och familjelivet på ett sätt som skiljer den från andra verksamhe-

ter. Skolans personal verkar i direkt anslutning till elevers och föräldrars vardagsliv och genom pojkens död havererade vardagen för många i Dottevik. Skolan och dess personal fick händelsen in på skinnet på bred front under lång tid.

Kyrkan

Sjukhusprästen i Arvika ingick inte endast i kyrkans egen krisorganisation utan även i landstingets PKL-grupp och kommunens posom-grupp. I detta fall var sjukhusprästen även tjänstgörande präst i det bostadsområde där den döda pojken och hans familj bodde. Ett tungt krisansvar föll på denna person och hon fick en central roll i den insats kyrkan genomförde på egen hand och i samverkan med andra med anledning av den fyraårige pojkens död. Även inom kyrkan startade krishanteringsprocessen direkt.

Jag kom tillbaka från semester på måndag morgon, den 17 augusti tror jag, och då sitter vi på balkongen och pratar ihop oss vi som har börjat, och kyrkoherden, som då kvällen innan varit på Jössejouren, en akutgrupp för präster dit polis bland annat kan ringa, och det var en av anledningarna att det funkade så snabbt för oss, och åkte på ett larm, och varit på sjukhuset och tagit emot familjen och berättade om detta.

Händelsen, som uppfattades som en drunkningsolycka, var, även om den var omtumlande och dramatisk i och med att den gällde något så ovanligt som ett barns död, en del av församlingens pågående vardagsliv.

För det jag skulle göra sedan under dagen det var att åka ut till Dottevik och ha ett vigelsamtal med en familj, och Dottevik är inte stort så det vi pratade om var inte om vigseln. Det var att kan inte ni inom kyrkan säga nåt? Det vi trodde då var att det var en olycka, och hur skall vi tala om hur det gått till, hur skall vi göra. Och jag tänkte att jajjemen det ska vi ordna, ett sådant

möte någon dag. Och åkte tillbaka och pratade med diakonissan.

Så på tisdagen gick vi ut och affischerade det i bostadsområdet och då får vi höra en massa rykten i området. Och vi pratar med hemskt mycket folk och både hon och jag sa att vi vet inte och man måste ta reda på, och vi är ute och pratar i varenda trädgård för det är ju fint väder. På tisdag eftermiddag får jag ett samtal på min mobil från NN på psyk och hon flaggar för att vi antagligen måste få ihop PKL-gruppen på sjukhuset och sen på kvällen får jag klart besked att det blir så.

Där började förställningarna om vad som inträffat att förändras och en snabb aktivitetsförhöjning ägde rum i de fora och relationer som knöt samman kyrkan med den kommunala kris- och katastrofberedskapen. Inledningsvis var det framförallt frågan om sjukhusets och landstingets PKL-grupp och kommunens posomgrupp.

Och samtidigt ringer VB från posom till mig och han säger att hur skall vi göra nu? Vi har i vår plan att Mikaeligården som ligger i Dottevik, där vi, hela personalen var samlad. Att det skulle kunna vara kriscenter, så skulle vi kunna göra något i kväll? Jag säger att jag skall ta det med mina kollegor. Jag diskuterar kort med diakonen om hur vi gör nu. Det gällde att ha prioriteringarna klara. Vi har ett organisatoriskt problem i arbetslaget och det här är nåt som händer nu, det händer NU.

Det gällde att lägga alla andra problem och uppgifter åt sidan och handla snabbt eftersom det som hände "hände nu" och "sedan" kunde vara för sent för att på ett meningsfullt och konstruktivt sätt möta den situation som var under uppsegling. Kontakten och synpunkten, eller kanske snarare önskemålet från posom-gruppen om lokalen omsattes direkt i handling. Från och med tisdag kväll och många veckor framöver var Mikaeligården ett kriscenter öppet för alla.

Och det enda som jag hade med mig i huvudet det var en polis i Vilhelmina som hade berättat i samband med Estoniaolyckan att de hade möte på möte och vid varje möte fick han stå och säga att jag vet inte. Vid varje möte fick han säga att han inte visste och det gjorde han. Så jag tänkte att vi gör så här med. Att säga att det här är vad vi vet och det här är vad vi kan göra. Så att polisen som så småningom kom, efter att jag blev känd för att vara Värmlands argaste präst, från vakthavande befäl har jag förstått i efterhand, det skulle komma någon, men sen skulle det inte komma någon, och jag sa att jag kan inte ha krismöte för jag måste ha hit en polis. För annars tippas detta fullständigt, det visste jag. Jag kan inte ha en massa människor här och ingen polis. Och efter 20 minuter, 18.20, när vi hade full församlings-sal så kom äntligen en polis. – Vad ska jag säga? Och jag sa säg att du inte vet nåt, eller säg vad du vet och det gjorde han. Och det gjorde han bra i många veckor. Varenda kväll. Han berättade precis vad de visste och han berättade samma sak. Och det var efter att jag skällt. Ja, men det mötet blev ändå bra. Det var upprört men mycket skulle kanaliseras. Och alla fick ju visa sig från soc. Dom vi inte hade med var skolan, inte första kvällen. Andra kvällen kom de. Och jag vet inte varför de inte var med första kvällen. Men det vart bättre sedan. Ja, det droppade av allteftersom. Det blev bra. Man fick information om barn och sorg. Men jag tog det utifrån att nu reagerar vi som barn, vi vuxna. Och det enda ansvar vi har nu det är att vara vuxna åt våra barn. Det andra får vi stå ut med. Vi ska inte säga nåt vi inte vet är sant. Och vi skall krama våra barn. Det var de riktlinjer som gavs den kvällen. Och det rullade på sedan. Det var barnen som i första hand var drabbade och det var det perspektivet vi drev ganska hårt. Att det är barna i första hand som är utsatta. Inte vi vuxna. Och den linjen körde MM och jag ganska hårt, även i ledningsgruppen. Att inte tappa detta.

En central strategi i kyrkans arbete var att sätta barnen i fokus. Inte endast i kontakt och samarbete med boende och familjer i området utan även inom kris- och katastroforganisationen och dess ledningsgrupp.

Även om kriscentrat befann sig i kyrkans lokaler var det snarare kommunens kriscentrum än kyrkans även om kyrkan organiserade verksamheten så den fungerade. Genom kriscentrat fick man utöver omsorg och själavård

också kontakt med och information från polisen, skolan och socialförvaltningen. Under en månad ungefär var kriscentrat öppet varje dag, därefter varannan dag under ett par veckor och sedan en dag i veckan. Avslutningsvis hade man öppet i tre dagar då polisen efter 11 veckor offentliggjorde resultatet av förundersökningen.

Det är fortfarande så där att så länge det var tänt och de visste att det var öppet... det var fortfarande de som tydde sig, det räckte långt som ställföreträdande trygghet. Så jag tror ju att vi gjorde helt rätt som inte klappade igen. Och fortfarande hade öppet fast det kanske bara kom 10 personer, för de behövde det. Och dessutom var det många av dom som hämtade information och informerade vidare. Det är mycket det här att man har en organisation för stöd, att det finns en stödorganisation. För då håller man bra mycket längre än man tror.

Kyrkan fanns i bostadsområdet genom Mikaeligården som under den mest kritiska fasen var öppen för alla i behov av kontakt, information, självvård och vägledning. Den verksamhet man genomförde befann sig i gränslandet mellan självvård och psykiatri och man bidrog med sin särskilda kompetens i existentiella och andliga frågor vilket kan ha underlättats av att kyrkan var relativt fristående från statliga⁹ och kommunala myndigheter och utgjorde något av en frizon för många av de boende.

Så det gäller att ge stöd. Tillräckligt. Och inte bara i kyrkan. Men kyrkan har som uppgift att vara den som verkligen stöttar och då kan vi inte stå på söndan och predika. Det skall vi göra också, men, vi kan inte bara finnas där. Utan vi måste också finnas på plats.

De flesta boende i området drabbades på olika sätt. Händelsen i sig orsakade bestörtning och förtvivlan men människor blev också rädda av ryk-

⁹ Även om det var först två år senare, år 2000, som kyrkan och staten skildes formellt från varandra.

ten, av att så många barn och ungdomar i området kallades in av polisen till förhör och av medias närgångna närvaro och rapportering.

För min del handlade det mycket om att sätta, att det var rädsla som kom först. Och jag vet utifrån min kompetens att är man rädd kan man inte sörja och kan man inte sörja kan man inte komma vidare ett smack. Det var livsfarligt den första veckan, i rädslan, att komma vidare. Så där gjorde vi ett ganska rejält jobb med barn i fokus. Och jag tror att när man jobbar med barn i fokus så kommer de vuxna med. Särskilt om det handlar om rädsla för då är vi barn. För att sedan gå i sorg och för att balansera aggressioner och sådana saker. Jag tror att vi hade ett förlopp som var annorlunda i och med att inte sorg var det första. För det är det ofta. Och det som händer när det är ganska ovanliga saker som händer som gör att världsbilden förändras och människosynen provoceras, det är att det blir väldigt tyst för man har så lite ord. Så vi satte igång att hitta en massa böcker till barna och gav ut boktips till föräldrar och så. Det är klart att de vuxna fick inte det på samma sätt. Men där försökte jag jobba med media på vissa sätt, att jag fick säga vissa saker via media så mycket som... att då är det så här, då gör man så här. Och att jag formulerade mig kort nog så att de verkligen skulle klippa in det. Så jag försökte jobba så att media var något positivt för mig. Att jag inte hela tiden behövde förhålla mig avvisande heller, utan att, ja, jag fick med ett och annat. Men sedan fick vi jättebra barnlitteratur. En bok som tydligen blivit en klassiker som heter "Jag tycker om dig". Den handlar om en pappakanin och en barnkanin som tävlar i hur mycket de tycker om varandra. Det jag har lärt mig är att det enda som tar bort rädsla det är kärlek och omsorg. Det är sånt som står i bibeln. Och att de är motsatser. Och när man kan känna att man är älskad då kan man sörja. Och det var ju uppgiften.

En annan viktig uppgift, eller möjligen ett annat sätt att uttrycka den, vara att bidra till att bevara tryggheten hos de boende.

Att bilden av min roll som trygghetsbärare som präst, den har jag nog aldrig haft så tydlig. Det var näst intill att jag blev skrämmd av den. Nu blev det också beskrivet, i vissa stunder var det som att polischefen var frälsargestalten som skulle lösa det

här och så fanns jag som en madonna som var den goda modern. Förebilden för alla mödrar eller fäder eller vad det nu var. Och det är ju en klassisk ikonbild ungefär. Men media fungerar ikonografiskt ibland.

Det var viktigt för de ansvariga inom kyrkan att vara på plats, finnas till, ”stå pall hela vägen” och orka ta emot, härbärgera och bemöta människors oro, rädsla, förtvivlan och sorg. Att vara en sinnebild eller representant för det goda och trygga i livet och världen som lever vidare trots den smärta och ondska som visat sig genom den händelse som inträffat.

Det fanns inga formella riktlinjer inom kyrkan för hantering och genomförande av denna uppgift som inträffat så plötsligt, vare sig det gällde ledningsstruktur eller olika typer av insatser. De som fanns på plats fick själva underhand uppfinna en fungerande ordning för att svara upp mot behoven.

Det var ganska mycket oförståelse kring det här och så försökte jag få in en person att bolla med från stiftet men det fick jag inte heller för jag fick svaret ”att det klarar du så bra”. Och det var då jag tog besluten att jag gör som jag vill så får jag ta konsekvenserna sedan. Däremot hade jag inga ekonomiska ramar, men jag hade personella ramar. Jag hade ett antal personer som avsatte tid i sina tjänster, och hur de mixtrade med det, det vet jag inte riktigt. Vi gjorde på ungefär samma sätt att vi prioriterade utifrån behov. En pastorsadjunkt och en diakon, som avsatte mycket tid. Så det var nog ganska så flytande och lösa boliner. Och jag tyckte att eftersom jag hade frågat kunde jag göra så.

Den krisansvariga inom kyrkan hade inte mandat att beordra eller kräva arbetsinsatser av sina kollegor utan fick fråga, vilket inte var några problem i början men blev svårare ju längre tiden gick. Det hängde på de enskilda personernas inställning, situation och ”ork”.

Kyrkan kan sägas vara en "idébaserad" organisation med uppgiften att representera och förmedla vissa sätt att begripliggöra och förhålla sig till livet och världen.

Min uppgift var ju att vara ganska mycket en idéperson. Eller hur vi ska förstå det här. Och vara den som formulerade det i ledningsgruppen också. Det här med att ibland sitta och sucka att "jaja, hur djupt det än nu blir så tror jag ändå att det finns en botten". Kunde jag säga och "hur menar du då", sa socialchefen. Jo men jag tror att det finns någon stadighet där och om vi vill kalla det Gud eller havsbotten, det kan vara detsamma. Men vi hade många av den typen av samtal, ideologiska samtal, i den gruppen också. Och det var mycket min roll. Att stötta och matcha och ge liksom, ja... ge det som kyrkan har som idégrund kring människovärde, människosyn, hur ser världen ut, varför finns det ont, hur kan det komma sig att det drabbar... för jag menar att ett av de problem som var jobbiga i skolorganisationen, när det började uppdragas att det handlade om barn som hade gjort det här, många som jobbar inom barnomsorg och skola har bilden att barn är goda. Och sedan blir man ond. Och då stämmer inte det och det innebär att man får förändra sin människosyn. Hela sin omvärldsuppfattning totalt existentiellt kraschar, och då orkar man inte för det tar så mycket energi. Så man känner att jag fixar inte mitt vanliga jobb, vad är det som händer. Den typen av kriser, den typen av samtal, Att komma in i tid så att det inte behöver krackelera innan.

En uppgift man tog på sig i det omedelbara lokalsamhället, och som man upplevde som problematisk, var att få skolan delaktig i krishanteringen tillsammans med övriga aktörer.

För jag kan tänka mig, jag vet att skolan hade inte omedelbart synen på att det var deras uppdrag att göra nåt. Vi ska ju undervisa. Och där kom en diskussion. Men då fanns det tillräckligt med diskussionsmån för att säga att skolans ansvar i samhället är kanske större än så och det är en plats som är neutral, alla kan vi mötas där och det här berör alla. Och det skiftade med hur brottsbeskrivningen var. När det började sjunka in det där då, att började utkristallisera sig andra saker, så att det, det vart ju

tydligare och tydligare, oundvikligt för barn- och utbildningsförvaltningen att det ändå låg där. Så att till att börja med så var det att vi har en pedagogisk uppgift, men sedan så, det handlade nog mycket diskussionen, om det fanns öppningar. Men skolan var nog det jag tycker var kärvast.

Kyrkans själavårdande idé och ambition kom också till uttryck i att man bevakade och tog initiativ till att alla som arbetade aktivt med hanteringen av krisen fick det stöd och den hjälp man behövde, exempelvis i form av handledning eller på andra sätt. I denna själavård inbegreps alla aktörer, även journalister och medlemmar i ledningsgruppen.

Församlingshemmet Mikaeligården öppnades för alla och där kunde man delvis verka från andra utgångspunkter och med andra uppgifter än skolan, socialtjänsten, psykiatrin och polisen. Samtidigt var församlingshemmet den plats där dessa aktörer var närvarande tillsammans och samverkade i direkt kontakt med och inför ögonen på de boende och andra som befann sig där. Kriscentrat och kyrkan fyllde en viktig roll vare sig man var sörjande, orolig eller drabbad på annat sätt. Inledningsvis hade man ställts inför en familj som befann sig i sorg över ett barn som omkommit genom drunkning. Ganska snart förändrades kunskapen om och därmed innebörden av den händelse som lett till pojkens död vilket avsevärt vidgade omfattningen av dess betydelse.

Kyrkan fyllde också – förutom att ge stöd och tröst till enskilda och familjer - en uppgift när det gällde att skapa och förstärka den kollektiva sociala gemenskapen, i första hand mellan de boende inom det aktuella bostadsområdet. Speciellt tydligt blev detta vid tre större, välbesökta samlingar. De gav tillfälle att dela sorg och oro som en gemensam och förenande faktor, och markerade därmed att man inte stod helt ensam utan också var en del av ett större, socialt sammanhang.

Kyrkan är förankrad i en kristen tro och livsuppfattning och har inget myndighetsansvar. Den kunde därför göra en insats och möta människor på ett sätt som kompletterade samhällsinstitutionernas myndighetsutövning både för de boende i området men också i sin samverkan med det organiserade samhällets representanter exempelvis i den ledningsgrupp som tillsattes för att svara upp mot händelseförloppen i samband med pojkens död. Kyrkan utgjorde en annan och viktig röst och resurs i arbetet för dem som drabbats, men även för dem som hade fått uppgiften att ha omsorg om dem som drabbats.

Jesus säger att den som är utan skuld kastar första stenen, och här gäller det att våga stå och hålla kvar stenen. För annars slänger jag den på henne och det vill vi inte, eller hur? Så ledningsgruppen skulle hålla kvar sina stenar. Och ett par personer har sagt att det där är en jättestark bild fortfarande att okej, jag får stå och hålla i den här. Jag är ansvarig också. Sedan är det möjligt att den där stenen kan vara en byggsten till nåt, och att det har den faktiskt blivit i vissa fall i Arvika. Det är projekt sprungna ur det här sättet att samtala. Att man faktiskt har hållit ett ansvar snäppet längre än bara det direkt akuta.

Psykiatrin

Landstingspsykiatrin fyllde flera funktioner dels under polisens förundersökning dels i behandlingsarbetet när fallet var löst. Barn- och ungdomspsykiatrin blev tidigt en viktig extern resurs i polisens förhørsarbete. Polisen tog direktkontakt med BUP i Arvika med utgångspunkt i personsammansättningen i den samrådsgrupp man brukade kalla samman vid misstanke om sexuella övergrepp. Det var en personkännedom som var en bidragande orsak till att man hörde av sig direkt till BUP i Arvika men också det faktum att man tidigare tagit initiativ den formella vägen vilket dock inte givit nämnvärda resultat.

Polisen ville ha hjälp med att bedöma förhören som gjordes med barn och ungdomar för att få någon form av garanti för att de gick riktigt till. Flera psykologer från BUP var engagerade i arbetet och följde förhören via TV-monitor och mikrofoner vilket innebar att man ibland kunde ge tips till förhørsledaren om hur man skulle kunna förhålla sig i vissa situationer. Psykologerna avslutade alltid dagens arbete med en avstämning på kvällen efter förhör som ibland kunde vara så långa som sex timmar.

De psykologer som kom att vara närvarande och i viss mån delta i polisens förhørsarbete såg det som en del av barnpsykiatrins uppgift, även om det fanns andra uppfattningar. Man hade också tidigt tanken att det kunde vara ett värde på sikt att kombinera deltagandet i förhørsarbetet med en eventuell kommande behandling så man tidigt kunde finnas till hands för familjerna. Man såg det som en god strategi för att snabbt kunna sätta in behandling utan onödiga glapp.

Med tanke på båda dessa uppgifter, dels att vara konsulter i förhørsarbetet och garanter för att de ur barnperspektiv genomfördes på ett lämpligt sätt dels ett kommande behandlingsarbete, var det viktigt för psykologerna att inte blanda ihop sina båda roller. Barnen behövde få möjligheten att skilja mellan polisens förhör å ena sidan och behandlingsarbetet tillsammans med psykologerna på BUP å den andra. Psykologerna var noga med att hålla dessa gränser och att hålla sig undan hos polisen. Detta var en av anledningarna till att man följde förhören via TV-monitor, för att inte äventyra den behandlingsavgörande relationen till barnen.

När polisen lämnat över ärendet och utredningen till socialtjänsten tog de över tillsammans med barn- och ungdomspsykiatrin. Barnen och deras familjer lades in på barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i Karlstad. Arbe-

tet kom då att koncentreras på familjekretsen vilket kan anses vara en grannliga uppgift helt utan givna anvisningar.

Men ingen visste riktigt i det läget, för då var man också ute och reste och kollade hur andra gjort. Vi hade en psykolog i teamet som hade någon slags handledning. Hon läste mycket och tog reda på vad som hade hänt i England och på så vis pratade vi om vad som hade hänt på andra ställen. Det var liksom en del. Sedan vi som arbetade med familjen, pratade mycket med varandra och redan från början bestämde vi att innan vi går hem så stämmer vi av. Det fortsatte även när det kom in flera behandlare. Men det var också det här, familjen som kom in på kliniken, man visste inte riktigt hur man skulle möta dem. Så en dag i veckan hade vi en sorts öppet möte, för all personal eller för de som hade funderingar och frågor om det här. I den mån vi kunde svara på dem så försökte vi göra det.

Ytterligare en funktion fylldes av psykiatrin genom att en representant för PKL, landstingets psykiatriska katastrofledning, fanns med i lednings- och samordningsgruppen. Det gav gruppen en förankring inom psykiatrin även om BUP tidigt fått en central roll och självständig ställning i arbetet, oberoende av PKL. Så småningom utfärdade landstinget katastroflarm men då var de lokala resurserna redan i gång och relativt välorganiserade.

Jag upplevde att det gick relativt snabbt att det infann sig en viss trygghet i våran organisation, att vi gjorde så gott vi kunde och det fungerade ganska bra för oss. Det manifesterade sig på ett lite, ja inte lustigt men märkligt sätt, nämligen vid landstingets katastroflarm. Det innebar att man ställde en massa expertis till vårt förfogande som skulle komma upp från Karlstad, kuratorer och psykologer och sånt. Och det är klart att när de kom hit så känner de ett behov av att legitimera sin närvaro genom att göra insatser. Men när de kom ut i skolorna och så, så satt kommunens egen personal, både lärare och kuratorer och psykologer, och tyckte att vi hanterade detta ganska bra, vad ska de här göra här. Du vet att det uppstod nästan en liten konflikt mellan utomstående expertis och vår egen personal där det ändå hade infunnit sig den känslan att vi hanterade detta hyfsat. Det låter kan-

ske lite storvulet att säga det men jag tror ändå att just denna tryggheten infann sig att vi hanterat detta hyfsat. Vi fick ju också en viss bekräftelse, vi sökte och fick bekräftelse dels genom att vi flög upp ett gäng till Trondheim för att höra om deras erfarenheter av det så kallade Siljefallet, dels genom Rädda barnen, dels att vi hade Lars Weiseth, den här norska katastrofpsykiatrikern. Och min bild av de kontakter vi tog var att vi hela tiden fick en bekräftelse på att vi gjorde vad man kunde förvänta sig av oss, vi gjorde rätt saker. Och det är klart att det skapade också en trygghet, så man kanske inte saknade eller upplevde att vi saknade speciellt den och den kompetensen. Sedan kanske säkert någon annan kan tycka det men jag kan inte erinra mig att vi just då kände att vi hade något stort behov av att få hjälp med det och det.

Staten

Inom räddningstjänsten anser man att denna händelse var en större påfrestning än översvämningen i Arvika några år senare beroende på att den drabbade människors personliga psykosociala liv på ett djupare sätt. Man kände sig hotade och ifrågasatta i en mycket extrem situation med stor press på kommunen och dess tjänstemän. Vad gjorde då staten när en enskild kommun hamnade i denna extremt utsatta situation?

På fredagen innan den här helgen oavsett om det är första eller andra helgen, så hade jag faktiskt kontakt med flera statliga organisationer. Bland annat vad det gäller information, styrelsen för psykologiskt försvar, och det var sent på fredag eftermiddag och jag kände nog att, nej, de nappade inte på det, de hade ingen hjälp att ge. Och då kändes det lite hopplöst samtidigt som jag efteråt har hört från dem, och pratat med dem i ett senare skede, väldigt kort efteråt, så tyckte de att det var oerhört tragiskt att de hade svarat på det här sättet. Det berodde på att det var fredag eftermiddag och de flesta hade gått hem. Jag pratade med generaldirektören strax efteråt och han sade att här hade de haft världens möjlighet att komma upp till Arvika, dels kanske hjälpa till lite grann, men framför allt hade de velat titta på informationsspridning, ryktesspridning. Och det hade man möj-

lighet till den fredagen, lördagen och söndagen. Sedan var det för sent.

Varken Socialstyrelsen, Överstyrelsen för civil beredskap, Styrelsen för psykologiskt försvar, Krisberedskapsmyndigheten, Räddningsverket eller någon annan statlig myndighet har visat denna händelse något väsentligt intresse.¹⁰ Media däremot visade den ett oerhört stort intresse ända fram till det ögonblick man fick en annan tragedi att intressera sig för; diskoteksbranden vid Backaplan i Göteborg som inträffade natten mellan torsdagen den 29 och fredagen den 30 oktober 1998. Det var på dygnet samtidigt som polisen i Arvika offentliggjorde resultatet av de 11 veckornas förundersökning.

4.3 Upplevelsen av den omfattande mediebevakningen

För allmänheten kan man säga att pojkens död inträffade när media började rapportera om den. Den allmänna förståelsen av denna händelse tog sin utgångspunkt i medias rapportering eftersom ingen, inte ens polisen i början, visste vad som hänt, förutom att en lite pojke dött under oklara omständigheter. Det tog 11 veckor av tålmodigt kvalificerat polisiärt utredningsarbete att få insikt i händelseförloppet. Mycket få personer hade tillgång till information vid sidan om den som media förmedlade. Media fyllde därmed en avgörande funktion när det gällde människors föreställningar om vad som hade hänt, hur det hade gått till och vilka som var skyldiga. Rubrikerna var vägledande i informationsflödet och därmed för den allmänna förståelsen av vad som hänt. Under några dagar i början av

¹⁰ Det förtjänar dock påpekas att dåvarande socialminister Margot Wallström deltog vid en minnesstund i bostadsområdet, i samband med pojkens begravning, då över 200 personer samlades. Att på detta sätt bli 'sedda' av en företrädare för regeringen upplevdes sannolikt som betydelsefullt av den lokala befolkningen.

de 11 veckorna förändrades rubriksättningen från en drunkningsolycka, först till misstänkt dråp och sedan barnamord. Olika förövare avlöste varandra; invandrare, pedofiler, anhöriga, barn. Efter 11 veckor kunde polisen klargöra att det var två andra barn som var skyldiga till dödsfallet.

Media hade den viktiga rollen att i detta tillstånd av brist på information förmedla den lilla information som fanns om händelsen, utredningen av den och hanteringen av dess följdverkningar. Samtidigt var medias ständiga och inträngande närvaro och bevakning i sig en följdverkning av händelsen som andra aktörer, allmänheten och särskilt berörda personer i Arvika tvingades hantera.

Media fick ju, tog ju en otroligt stor plats och jag hade inte förstått i hur stor utsträckning media faktiskt kan styra händelseförlopp men det gjorde de i mycket. Bland annat så minns jag hur någon journalist på någon av våra kvällstidningar hade ställt frågan eller fällt någon kommentar på polisens presskonferens att dom i sitt eget utredningsarbete av det här hade hittat andra än vad då polisen pratade om, och då hade polisen svarat att ja, om expressen eller aftonbladet bedriver en egen förundersökning så kan jag inte svara för den. Och just det här ordet, det vart ett himla liv på den tidningsredaktionen, förundersökning, det gör polisen och ingen annan.

De som lokalt i Arvika arbetade med händelsen var tvungna att möta och förhålla sig till media på ett tydligt, bestämt, medvetet och strategiskt sätt. Det var en komplicerad uppgift som krävde ett professionellt och genomtänkt förhållningssätt. Polisen var väl förberedd för denna uppgift och hade avdelat en person för att möta media vid dagliga presskonferenser. Strategin var att alla övriga skulle skyddas från media för att opåverkade kunna ägna sig åt förundersökningen.

Den kommunala förvaltningen blev ansatta av media på bred front så snart händelsens brottsliga aspekter blivit offentliga. Till skillnad från polisen var

man inom kommunen tämligen oförberedda på denna anstormning och släppte inledningsvis in media alldeles för långt i sina egna rum. Det visade sig vara mindre lyckat att ha presskonferenser i socialförvaltningens lokaler där personal och klienter vara vana att befinna sig utan medias närvaro.

Kommunen hade inte det från början. De hade ingen plats utan där sprang de runt på kommunen och frågade en massa människor som ibland uttalade sig om olika saker som kan bli förödande för en utredning eller för ett ärende över huvud taget. Och många kände sig uppmärksammade och hade ingen information men informerades ändå. Och då diskuterade vi formerna att de måste utse någon pressansvarig, och då körde de sina presskonferenser på Folkets hus.

Kommunens tjänstemän behövde göra vissa besvärande erfarenheter och få vägledande synpunkter från polisen innan man efter några dagar fick till en lämplig form för att hantera och möta media.

Händelsen i sig och den omfattande närvaron av media krävde en stor omställning av kommunen i dess ordinarie vardagliga verksamhet. Den lednings- och samordningsgrupp som bildats kom att få en central betydelse på många sätt, även för hanteringen av media. Kommunen hade presskonferens klockan 11 varje dag, ungefär en timme efter polisens, med representanter från skolan, socialförvaltningen, kyrkan, landstinget och posomgruppen. Innan presskonferensen samlades man alltid för att resonera igenom vad som hade hänt dagen före, vad som var på gång och vad som kunde vara aktuellt för presskonferensen. Detta presskonferensförberedande möte blev ett viktigt tillfälle att utbyta information och integrera det interna arbetet. I denna grupp utformades också strategin att ha ett så öppet förhållningssätt som möjligt till media och inte gömma sig bakom sekretessen. Man försökte finna en ändamålsenlig balans mellan öppenhet och sekretess för att vare sig kränka människors personliga integritet eller

ställa media utan information, eftersom de då förväntades söka den på andra mindre lämpliga sätt.

Polisen informerade framförallt om brottet och brottsutredningen, i den mån det var möjligt att lämna information om detta. Strategin var att ha ett så öppet förhållningssätt som möjligt till media och att berätta det som var möjligt utan att äventyra utredningen. Kommunen informerade om vad som hände i skolan, hur invånarna hade det, hur posom-arbetet fortlöpte, vilka åtgärder av olika slag som genomfördes et cetera. Man kom att upptäcka att intresset hos media var större för brottet än för det allmänna psykosociala arbete som bedrevs och hur människor i gemen påverkades av situationen.

Ställda inför medias arbetsmetoder och bevakning fick man också lära sig olika former av knep för att undvika att den blev kränkande, framförallt när barn och ungdomar hämtades i skolan eller bostadsområdet för att tas till förhör av polisen. Då kunde det vara mycket komplicerat att ta sig till polishuset på grund av den omfattande och närgångna bevakningen av journalister och fotografer. Media skaffade genom sina metoder snabbt kännedom om vilka barn som blev förhörda och vilka som blev förhörda ofta. Det fanns en påpasslighet som socialarbetarna och polisen blev tvungna att räkna med och balansera upp med olika knep för att undkomma den täta bevakningen, med syftet att skydda barnen.

En personlig reflektion som jag har haft efteråt, jag nämnde ju hur media på sätt och vis styr händelseförloppet, hur de bedrev sin rapportering. Jag har funderat en del kring det här, etiken. De pressetiska reglerna är väldigt tydliga när det gäller vad man får skriva och hur man får formulera sig och så här, men det är inte alls lika tydligt hur man gör faktainsamlingen. Hur nära får man gå folk och hur får jag bete mig som journalist. Det är ju en sak om jag skriver i tidningen och har haft en intervju med nå-

gon som är berörd eller drabbad, en annan sak hur jag har samlat på mig det här materialet, så där tycker jag personligen att det finns en del att reflektera över för media, hur går faktainsamlingen till, för den var inte juste mot en del människor ute i Dottevik.

Man ställdes också inför vissa specifika fenomen i medias funktionssätt när det gällde att skapa något intressant eller uppseendeväckande att informera om. Medias inträngande närvaro och bevakning var polariserande. Man upptäckte tendensen hos journalister att skapa splittring mellan olika parter för att kunna spela ut dem mot varandra liksom tendensen att leta syndabockar och ansvariga som brustit i sin tjänsteutövning. Detta höjde stressnivån i kommunen och väckte oro och frågor om man gjort tillräckligt inom socialtjänsten, skolan och så vidare.

Vi fick en väldigt målande beskrivning av det här, det var en presskonferens, media försökte på alla sätt att få representanter från olika myndigheter att avslöja bristerna hos någon annan. Man försökte lägga orden i mun på mig för att jag skulle kritisera skolan eller polisen eller sjukvården då för att de inte hade gjort det de skulle. Och det var en som blev intervjuad där reportern blev irriterad för att, ja det här har ju socialtjänstens representant redan sagt, och det har ju den och den... Ja de blev irriterade för att vi var så överens och samarbetade så bra och var förberedda så bra så att de lyckades inte slå in några misshällighetskilrar i det här. Till varje presskonferens kom det alltid upp någon fråga, man försökte liksom peka ut någon syndabock, de hade ett väldigt stort behov av att leta efter enskilda personer som kunde vara syndabockar.

Det gjordes också TV-program och skrevs tidningsreportage om personer på ett sätt som väckte kritik och diskussioner eftersom många blev upprörda över hur vissa personer behandlades av media. Bland annat gjordes ett TV-program om en ung pojke som haft en förbindelse med händelsen på ett sätt som under en kort period gjorde att han var misstänkt. Han visade

sig vara helt oskyldig men blev genom mediebevakningen utsatt på ett sätt han inte varit tidigare.

Även om polisen och kommunen anordnade dagliga presskonferenser gick media också sina egna vägar och tillämpade metoder i sin faktainsamling och publicering som väckte tveksamheter och motstrategier hos dem som lokalt arbetade med uppgiften att svara upp mot händelsen och dess konsekvenser.

Det mediala intresset för denna unika dramatiska händelse i Arvika tog tvärt slut när diskoteksbranden i Göteborg inträffade. Superintresset hade försvunnit när polisen presenterade händelsens upplösning. Polisen konstaterade att en lek hade urartat, två pojkar hade tagit livet av en tredje, sedan var det slut med den saken, på riksnivå.

Och medialt så försvann ju, det akuta mediala intresset försvann fullständigt då, sedan så sa vi oss redan då att nu kommer fas två, nämligen alla de här uppföljande reportagen, de som skall gräva under ytan, att tränga bakom och så där, och leta upp orsaker och fundera kring det. Av det blev det väldigt, väldigt lite. Det fanns alltså antydningar om, någon TV kändis var här som brukar göra granskande reportage och hörde sig för lite men det blev inget. Siewert Öholm ringde och ville att vi skulle vara med i nåt program och det blev inget av det. P1:s livsåskådningsredaktion skulle göra nåt, jag vet inte om det blev nåt av det, jo det kanske det blev. Någon journalist i Karlstad fick pengar för att skriva en bok om detta men jag tror inte att det blev nåt av det. Det var mycket sånt som skulle, som vi förväntade oss att det skulle bli. Men vad som blev, det var en en-timmes TV-film som Värmlands-TV gjorde för Riks-TV, som ju över huvud taget knappt kom att handla om oss eller särskilt mycket om händelsen som sådan utan kom att fokusera mycket på en tonåring som upplevde sig ha blivit väldigt illa behandlad av polisen. Och det är väl i stort sett det enda som inträffat efteråt, förutom vårt eget intresse att göra en utvärdering som du säkert känner till vad som blev av det.

Ingen utifrån intresserade sig längre för denna svåra och unika händelse och dess lokala efterdyningar.

4.4 Dotteviksprojektet

Ungefär ett halvår efter upplösningen av fallet inleddes av flera skäl ett särskilt projekt i bostadsområdet Dottevik. Händelsen i sig hade skapat stor oro och osäkerhet hos de boende i området. Många kände sig hotade i sitt vardagsliv, i sin personliga existens och psykosociala identitet. En form av "allmän panikstämning" uppstod i området i och med att rykten florerade och även på grund av att fotografer och journalister rörde sig flitigt i området på ett sätt som många upplevde som jobbigt. Många kände sig ifrågasatta eller misstänkta vilket ledde till en ökad osäkerhet och vaksamhet. Människor blev misstänksamma och misstänksamheten riktade sig i viss mån mot vissa kategorier av personer vilket gjorde att socialförvaltningen fick göra särskilda insatser för att ge stöd åt dessa. Det var en extrem situation som hade uppstått och den satte också stor press på kommunen att svara upp mot de problem och behov som kom till uttryck.

Många frågor formulerades bland de boende i området men också inom de organisationer som hade uppdraget och ansvaret att arbeta med situationen och dem den berörde: Hur kunde det gå så snett? Vad var det som blivit fel? Hur hade man tagit hand om Dotteviksbarnen? Vad fanns det för brister? Vad gör vi för att bemöta behoven? Skolan hamnade i skottlinjen i diskussioner om att se barns behov och ta ansvar för deras vardag, trygghet och utveckling.

Det var också så att man genom förundersökningen och de ca 1300 förhör som genomförts med 482 personer varav 120 barn fått en omfattande och

djupgående insyn i de boendes villkor och personliga livsförhållanden. Ett flertal svåra förhållanden hade uppdagats som legat dolda under ytan och som var oberoende av händelsen.

Polisen anmälde att barn for illa. Man hade varit hem till väldigt många människor och sett många olika hem, sett ganska mycket misär. Sedan efteråt så fanns det också barn och föräldrar som behövde stöd i form av samtal efter de här förhören. Det var väldigt många barn och föräldrar som for illa i det här. Men det var inget vi kunde göra nåt åt just då, men det kom ju sedan. Det blev ju som svallvågor efter det här rotandet överallt i det här området.

Kommunens politiker och tjänstemän började diskutera vad man kunde göra på kort och lång sikt för Dottevik.

Vi hoppades att inte hela Dottevik skulle rasa ihop som stadsdel. Dottevik är en sån där stadsdel som fått mycket kritik. Men vi hade börjat jobba lite grann konstruktivt och börjat få lite bättre skjuts i den där stadsdelen. Men det här dramat det drog ju proppen ur stadsdelen totalt och det tog ju ett år eller två att komma igen med allt. Att långsamt bygga upp det igen. Men alla, från bostadsföretaget till landstingets verksamhet och allting däremellan har ju varit med om att vi måste satsa lite extra på Dottevik och få tillbaka en trygghet.

Man inledde ett målmedvetet och långsiktigt arbete med att ”återskapa tryggheten i Dottevik på kort och lång sikt”. Man bestämde sig för att gå ut och fråga människor i bostadsområdet hur de upplevde situationen och vad de faktiskt tyckte och tänkte. En operation dörrknackning genomfördes för att intervjua boende i området. Åtta ”dörrknackare” anlätades för att prata med människor om vad de upplevt. Dörrknackarna ställde frågor utifrån ett genomarbetat frågeformulär om hur man påverkats av händelsen med pojkens död, hur man upplevde situationen, hur man såg på sin framtid et cetera. Det var tydliga direktiv från kommunledningens sida att

man skulle genomföra detta inledande dörrknackningsprojekt, men många var skeptiska.

Det är ett halvår efter som man gör den här dörrknackningen och jag vet fortfarande en av dörrknackarna som beskrev, en granne jag hade i Arvika, hon beskrev så här att vi var väldigt fundersamma. Det var alltså stabila människor vi var ute efter, åtta stabila människor som skulle kunna göra det här. De var pensionärer allihopa tror jag, men duktiga och som hade varit före detta skolchef och någon hade varit polis, gammal polis, alltså stabila människor. Hon beskrev så här, vi hade funderat mycket på det här, hur kommer kommuninvånarna, hur kommer Dotteviksborna att reagera om vi skall gå ut och knacka dörr. Vi hade gått ut med information veckan innan, i ett igenklistrat kuvert för att inte barn skulle läsa. Vi skrev helt enkelt att NN är död, vi var väldigt tydliga. Det här har inträffat, det här är en normal krisreaktion och så presenterade vi att vi skulle göra en dörrknackning.

Då funderade man på hur skulle man uppfatta det här? Första dörrknackaren kommer ut och så kommer, hon beskriver så kommer det en person rusande mot mig: ”Hallå, är du en sådan där dörrknackare? Ja, nu är det så här, att jag skall ner på stan, så att jag är inte hemma, men ni måste komma till mig. Ni måste komma till mig.” Och det blev nästan bilden sedan, att det var ingen som hade, som tyckte att det här var dåligt utan tvärsom. De tyckte att det var oerhört synd att vi inte tog mer än 25%, för vi tog 25% av de boende i Dottevik och knackade dörr. Och vi fick då givetvis efter ett halvår bilden av vad är viktigt, vad är inte viktigt.

Mot bakgrund av operation dörrknackning och de erfarenheter och kunskaper det gav genomfördes Dotteviksprojektet som ett tvärsektorielt projekt under ledning av de fyra förvaltningscheferna från de mjuka nämnderna inom ramen för en särskild projektorganisation. Kyrkan, polisen och frivilligorganisationerna deltog också i projektet och man gjorde bland annat inventeringar om hur man kunde skapa större trygghet och öppenhet

och mer varierade aktiviteter i området. Bostadsbolaget började parallellt med detta att försköna området på olika sätt.

5 Sammanfattning och diskussion

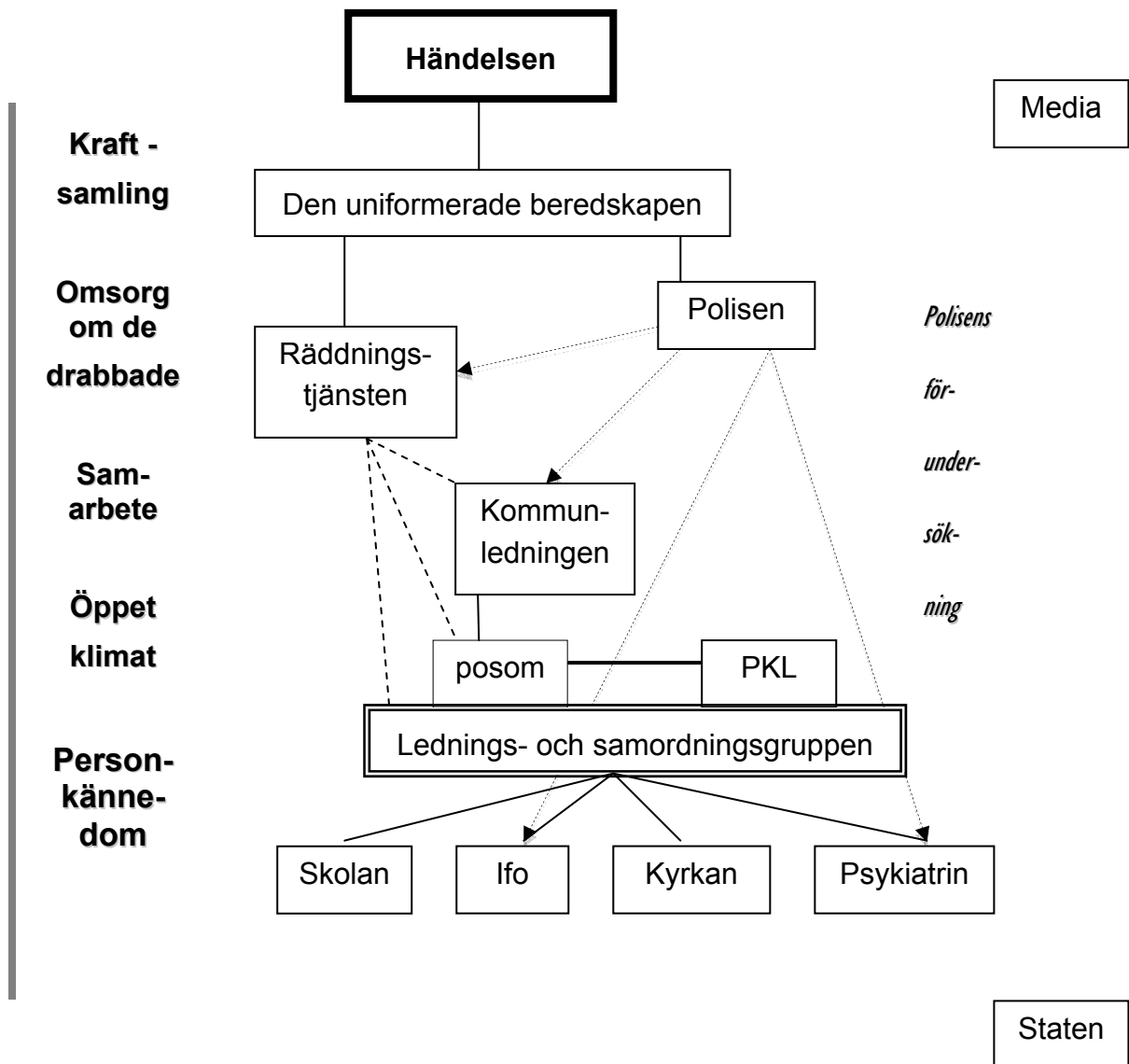
Vilka erfarenheter ger beskrivningen och analysen av händelseförloppet i Arvika? Vilka slutsatser kan man dra? Vari består den kunskap som kan karakteriseras som generell och som kan lyftas ur det specifika sammanhang som ett givet fall utgör? Kan några rekommendationer ges om hur samhällets myndigheter och organisationer kan skapa en beredskap för liknande situationer – och i så fall vilka?

Vi återvänder till syftet och studiens frågeställningar. Syftet var att ”analysera hur lokala myndigheter och organisationer agerar i en unik och dramatisk situation som innefattar starka handlingsimperativ och samtidigt präglas av påtaglig yttre och inre belastning. Särskilt fokuseras samverkansrelationer och konkret samverkan, arbetsfördelning och gränssnitt mellan myndigheter, myndigheter och organisationer, samt relationen mellan aktörer och strukturer.

Av syftet följer att studien söker besvara frågeställningar av följande slag: Hur reagerade samhällets myndigheter och organisationer? Hur visade sig samhället i relation till denna händelse? Vem gjorde vad, när, hur och varför med anledning av eller referens till den inträffade händelsen? Vem eller vilka aktörer inom vilken eller vilka myndigheter styrde utvecklingen – och i vilka sammanhang? Vilken betydelse hade personliga relationer och upparbetade samarbetsrelationer? Var formella eller informella faktorer avgörande för myndigheters och organisationers agerande?”

I detta sammanfattande och diskuterande avsnitt söker vi besvara dessa frågeställningar. Utgångspunkten är den teoretiska struktur i vilken analysen av intervjumaterialet har resulterat. Rapporten avslutas därefter, i ett följande avsnittet, med några konkreta slutsatser, som också kan formuleras

till rekommendationer, för arbetet att skapa en handlingsberedskap för liknande situationer i framtiden. Vi utgår här från de huvudkategorier som följer av analysen, 'kraftsamling', 'samarbete', 'omsorg om de drabbade', av vilka 'kraftsamling' är den övergripande kategorin. Resultatet sammanfattas i följande figur.

Figur 2: Diagram över begrepp och aktörer som sammanfattar och teoretiskt strukturerar resultatet av fallstudien.

5.1 Kraftsamling

Den omfattande kraftsamlingen i Arvika kommun utgör det övergripande eller centrala temat i denna fallstudie. Kraftsamling är den grundade teorens centrala begreppsliga kategori.

Händelsen skapade kaos, oordning, splittring och osäkerhet. Organisationsarbetet bestod i att integrera och skapa ordning och relativ säkerhet, att försöka hålla ihop allmänna funktioner som tenderade att falla isär. Det hade inte varit möjligt utan en grundläggande ansamling av energi i organisationerna. Den kom till uttryck på flera olika sätt. Arbetsuppgifter omprioriterades, sådant som inte var helt akut lades åt sidan. Ledande kommunpolitiker fokuserade sitt arbete på händelseutvecklingen. Kommunala tjänstemän, till exempel inom kommunens informationsavdelning, inriktade sitt arbete på sambands- och informationsinsatser. Inom de närmast berörda verksamheterna, polisen, socialtjänsten och psykiatrin blev omprioriteringarna som mest tydliga. Förstärkningar inkallades. Särskilda resurser avdelades eller ställdes i beredskap, till exempel genom att Landstinget utfärdade katastroflarm. Kyrkan prioriterade på motsvarande sätt sina resurser, i direkta möten, givetvis med de närmast drabbade, men också med bostadsområdets och kommunens innevånare. Det som skedde för närmast tankarna till en total mobilisering av samhällets resurser och ideella krafter. Frånvaron av budgeterade ekonomiska medel tilläts inte utgöra en hämsko.

S: ja, det var det. Det är väldigt ovanligt. och det satsade ju kommunen mycket pengar på. Vi fick ju det vi ville kan man säga. För vi ville ha resurser till det här så då fick vi. Vi fick ett speciellt konto som det här gick på då, så det var väldigt speciellt. Det var ju, så var det enkelt att jobba, vi fick ju resurser.

Den materiella och organisatoriska kraftsamlingen har också sin mentala motsvarighet. Det empiriska materialet ger många exempel på en speciell inställning, övertygelsen om att man här stod inför utmaningar som vida översteg tidigare arbetsuppgifter och som skulle kräva extraordinära insatser. Trots den starkt ökade arbetsbelastningen tycks arbetsklimatet ha präglats av beredvillighet att gå in i de olika uppgifterna. Något som tyder på en tidig insikt om det speciella och allvarliga i situationen. Till detta kan sannolikt och särskilt två omständigheter ha bidragit som belyser dels en generell aspekt av händelseutvecklingar av det här slaget, dels relationen mellan aktörer och strukturer.

Vi tänker för det första på den mycket tidiga mentala beredskap som byggdes upp i informella kontakter mellan polisen och socialtjänsten – och ganska snabbt också i relation till psykiatrin. Den utgick helt enkelt från en telefonkontakt mellan ett polisbefäl och en första linjens chef inom socialtjänsten – 'jag vet inte, men kanske är det något som inte stämmer'. Därigenom etablerades en kontakt mellan organisationerna vilket gav några timmars 'försprång' för socialtjänsten att förbereda sig för något som kanske skulle komma att kräva insatser. Enskilda aktörer agerade, delvis på informell basis, och händelseutvecklingen blev sannolikt en annan än den annars skulle ha blivit.

För det andra vill vi lyfta fram Räddningstjänstens snabba och okonventionella insats. Räddningstjänsten hade inte något formellt åliggande i organisering och strukturering av arbetet inom kommunens övriga förvaltningar och i relation till Posom-gruppen. Men man tog initiativet, och välkomnades att göra det. Genom sin professionella kompetens att snabbt strukturera och planera arbetet under den närmaste framtiden bidrog man till att skapa ordning och sammanhållning i en situation som annars kunde

ha utvecklat sig till överblickbarhet och splittring. Även om initiativet i en mening var avhängigt enskilda personer kan förloppet ändå ses som ett exempel på hur den kommunala förvaltningsstrukturen bidrog till mobilisering och till en snabb reaktion.

Som en omedelbar fortsättning på det organiserande och strukturerande arbete till vilket räddningstjänsten bidragit bildades en informell, eller halvformell, ledningsgrupp, sammansatt av representanter för de främsta aktörerna, kommunens olika förvaltningar, landstingets psykiatri, kyrkan. Denna grupp kom sedan att bli själva navet i den verksamhet som skedde utanför polisens förundersökning. Att gruppen under en period träffades två gånger dagligen, morgon och kväll, visar dess centrala betydelse.

5.2 De uniformerade och uniformerande organisationerna

Vid osäkerhet, hot, kris, katastrof "uniformerar" sig människor. Det vill säga, de sluter sig samman i välorganiserade enheter och kategorier för att kunna samarbeta så effektivt och optimalt som möjligt för att svara upp mot och bekämpa och lindra osäkerheten och dess psykosociala, socioekonomiska och sociokulturella följdverkningar.

Polisens representanter deltog inte i den kommunala ledningsgruppen. Polisens uppgift var att genomföra en förundersökning. Förundersökningen var autonom och i en mening överordnad andra skeenden. Hela skeendet i övrigt var i stor utsträckning avhängigt av hur förundersökningen utvecklades. Delar av organisationerna utanför polisen – speciellt tydligt för socialsekreterare inom Individ- och familjeomsorgsavdelningen samt barnpsykologer inom Barn- och ungdomspsykiatri – påverkades direkt och

konkret, genom att de engagerades i arbetet med förundersökningen. Man kan dock inte säga, i varje fall inte när det gäller socialsekreterarna, att de ingick i förundersökningen. Snarare utgjorde de resurser med vars hjälp polisen kunde genomföra en förundersökning av högre kvalitet än som annars varit möjligt.

Beslutet att engagera professor Sven-Åke Christiansson är ytterligare ett exempel på den kraftsamling som skedde. Att på detta sätt få tillgång till omedelbara, kvalificerat vetenskaplig bedömningar under pågående process bidrog med all sannolikhet till en markant kvalitetshöjning av arbetet. Det innebar att man introducerade en utredningsmässig meta-nivå, som distanserat men ändå i omedelbar kontakt med skeendet kunde ge synpunkter och råd 'utifrån'.

I kraftsamlingen kan man således se en skiljelinje mellan – å ena sidan – polisen och – å andra sidan – övriga aktörer. Socialsekreterare och barnpsykologer bryter denna organisatoriska gräns genom att bistå polisen i förundersökningen. Kraftsamlingen inom polisen (en uniformerad och uniformerande organisation) var i huvudsak styrd av i förväg uppgjorda planer (såsom 'planen för grova brott'), medan kraftsamlingen inom övriga aktörer visar upp en mera heterogen bild. Naturligt nog med tanke på att det här rörde sig om många olika organisationer och delar av organisationer, varav flertalet normalt sett inte arbetar tillsammans på detta sätt.

Kraftsamlingen tog sig således många olika former. Den utgick från två centra – polisens ledningsfunktion och kommunens ledningsgrupp. Båda på den lokala nivån – där det egentliga, dagliga arbetet skedde. Efter någon tid agerade Landstinget på central nivå, dels genom att utfärda katastrofalarm, dels genom att styra personella resurser från andra delar av länet till

Arvika. En åtgärd som inte helt ut fungerade som den var avsedd. Då dessa kvalificerade professionella anlände hade redan ett fungerande arbete kommit igång och riskerade att störas genom att nya aktörer sökte sina arbetsuppgifter. En del missförstånd och rolloklarheter uppstod. Utvecklingen visar att mobilisering och kraftsamling fungerar bäst om den sker i samförstånd med de organisatoriska enheter som står närmast det aktuella skedet. Erfarenheter som blir ännu tydligare när det gäller statliga aktörer. Statliga myndigheter, med uppdrag att bistå i samhällsliga kriser och akuta samhällstillstånd, visade överhuvudtaget inget intresse för det som skedde i Arvika. Det kan inte uteslutas att snabba reaktioner från dessa statliga enheter, om de skett i samförstånd med lokala aktörer, skulle ha kunnat ytterligare höja kvaliteten på det arbete som utfördes. Kanske tyder det på en beklaglig oförmåga hos 'centrum' att i tid uppfatta vad som sker inom det som ibland betecknas som 'periferi'.

5.3 Samarbete

Samarbete är det tema som näst efter kraftsamling framstår som det viktigaste begreppet för att karakterisera händelseutvecklingen under förundersökningstiden. En 'ny organisation' uppstod som ett resultat av denna exceptionella händelse, en situationsanpassad och lösningsfokuserad organisation som riktade in sig på att lösa de fortlöpande akuta och traumatiserande följdverkningarna av en katastrofal händelse.

Det informella lösningsfokuserade samarbetet uppstod på tvären och vid sidan om och parallellt med den formella organisationen. Det är dessa nätverksformationer som leder processen, snarare än formella och hierarkiska strukturer sedan tidigare. Förvaltningsgränserna öppnades delvis upp.

Personkännedomen och de personliga kontakterna är det avgörande. Denna extraordinära och tillfälliga organisation var tillfällig men föll tillbaka på den etablerade organisationen och framförallt de delar av den som är tänkta att mobiliseras vid extraordinära och katastrofliknande förhållanden – Posom-gruppen och PKL-gruppen. Uppbyggnaden av den extraordinära organisationen är dock mycket lösningsfokuserad, inriktad på att lösa problemen snabbt vartefter de uppstår och i samverkan utan prestige- och gränsdragningsproblem.

Man kan således tala om en överskridande, eller transcendent, organisering. Det gäller särskilt i två avseenden. Vi behandlar först det arbete som skedde inom det nexus som byggdes upp av kommunen, landstinget (psykiatri) och kyrkan – låt oss kalla det den kommuncentrerade organiseringen. Inom denna organisering låg också Posom-gruppen och PKL-gruppen. Aktörerna kom – förutom från socialtjänsten och landstinget - från kommunledningen, informationsavdelningen, skolan, räddningstjänsten och kyrkan. Man skapade en organisering som byggde på samverkan i en blandning av formella och informella strukturer. Just förmågan att skapa och tillåta en sådan organisering att bli funktionell och beslutsam är sannolikt en viktig del i förklaringen till att arbetet kunde bedrivas så effektivt som skedde. De viktiga arbetsuppgifterna fördelades i dagliga (periodvis två per dag) möten, då man också kunde värdera vad som gjorts dagen innan, och göra snabba förändringar i planeringen där detta vara påkallat.

F: I den här lednings och samordningsgruppen, vem hade mandatet att fatta beslutet., säga sista ordet? Fanns det det mandatet i den gruppen?

S: ja, egentligen..... inte, men då tittar man rent på vad har man för beslutsmandat? Jag tror att den användes mycket att resonera i kring, man gick igenom frågorna och sedan blev det ju så att man var i konsensus, man var överens att så här måste

vara inriktningen och då var det upp till socialtjänsten att jobba utifrån det här.

En viktig arbetsuppgift för den kommuncentrerade organiseringen var att hantera kontakter med media. Efter en något trevande inledning fann man former för detta, genom dagliga presskonferenser, någon timme efter att polisen haft sina. All information till media – förutom polisens – förmedlades på detta sätt, därigenom kunde man ha en kontroll på vad som förmedlades från den 'samhälleliga' nivån. Man var mycket medveten om medias betydelse för händelseutvecklingen. Den mediastrategi som tillämpades gick ut på att visa media största möjliga öppenhet, men i gengäld kräva hänsyn och respekt från medias sida. I stora drag var detta en framgångsrik strategi. En viktig aspekt av medias förmedling var att den också utgjorde en förbindelselänk med den lokala befolkningen i Arvika – som i allt väsentligt fick sin information på samma sätt som övriga i befolkningen, genom media. På så sätt kunde medias rapportering utgöra ett bidrag till och en positiv faktor i den kommuncentrerade organiseringens ambition att hålla kommunens innevånare informerade om hur arbetet fortgick.

Inom den kommuncentrerade organiseringen var man också medveten om att de egna organisationerna hade berättigade förväntningar på information och uppmärksamhet. Det fanns en risk att de glömdes bort i fokuseringen på arbetsuppgifterna och på kontakterna utåt. Inte minst kommunens informationsavdelning gjorde här ett viktigt arbete genom att ge ut sammanställningar av händelseförloppet och med hjälp av interna sändlistor (faxlistor) garantera att informationen också spreds i de berörda organisationerna.

Den polisiära organiseringen utgjorde ett andra nexus i organiseringen. Den var inte lika informell, men liksom den kommuncentrerade i hög grad

situationsanpassad och lösningsfokuserad. Inom polisen finns detaljerade planer för hur utredningsarbetet kring befarade grova brott ska organiseras. Dessa planer aktiverades, vilket innebar att resurser från länskriminalen omedelbart kopplades in, och så småningom även förstärkningar från rikskriminalen. Bemanningsmässigt utökades resurserna efter behovet, genom att ett flertal poliser kallades in, också detta i enlighet med polisens planering. Förundersökningsledaren skapade en intern organisering och arbetsfördelning, inte minst för att kunna följa upp men ändå särhålla de olika 'spår' utefter vilka förundersökningen arbetade.

Det fanns också mera okonventionella och informella inslag i den polisiära organiseringen. Det omfattande stöd från socialsekreterare och barnpsykologer som gavs var ett sådant. Utifrån ett informellt samförstånd ställde socialtjänsten, och sedermera även psykiatrin, upp med de resurser som polisen efterfrågade, för att kunna genomföra den stora mängden förhör med barn. Det ligger utanför vår kännedom att avgöra hur vanlig en sådan samverkan är, men vi förmodar att den får betraktas som tämligen unik, i varje fall i den omfattning som här blev fallet. Socialtjänsten och barnpsykiatrin åberopade två bevekelsegrunder för sitt engagemang. Dels den generella inställningen att alla samhällsliga instanser hade ett intresse av att fallet blev uppkärlat och lugnet i lokalsamhället så långt som möjligt kunde återställas, dels att man medverkade för att ta tillvara barnens intressen. Hos både socialtjänst och barnpsykiatri fanns också, om inte från början så ändå ganska tidigt i skeendet, insikten om att barn varit inblandade på ett sådant sätt att deras insatser skulle komma att aktualiseras även längre fram, efter att polisen avslutat sitt arbete. En socialarbetare uttrycker det på följande sätt:

Polisen vann i början på vårt samarbete – vi vann i slutet.

Ett annat informellt och okonventionellt inslag i den polisiära organisationen var att knyta professor Christiansson till det löpande arbetet, när förundersökningen pågått några veckor. Därigenom fick polisen tillgång till vetenskaplig expertis och därmed till den kunskap som finns att tillgå inom forskningen på området, en form av meta-perspektiv. Samtidigt var han i stor utsträckning 'närvarande' i utredningsarbetet och fick ett slags indirekt operativ funktion, genom direktkontakter med de poliser som gjorde förhören (speciellt med en polis som var en central person i detta sammanhang).

Två faktorer anser vi vara avgörande förutsättningar för att ovan beskrivna två organisationer – den kommuncentrerade och den polisiära – kunde utvecklas. Den ena handlar om tillit. En tillit som successivt hade byggts upp – om än i varierande grad och omfattning - genom återkommande personkontakter, både inom och mellan de formella organisationerna, främst polisen, socialtjänsten och psykiatrin. Den innebar att man nu, när man plötsligt befann sig i en akut situation, präglad av en stark inre och yttre press, kunde agera på grundval av det förtroende för varandra som man tidigare byggt upp. Om man inte hade haft detta sociala kapital att tillgå skulle man sannolikt i långt högre grad varit hänvisad till de formella ramar som organisationer, reglementen och lagstiftning anvisade. Nu kunde man, utan att bryta mot dessa formella regleringar, gå ett steg längre och snabbt finna mer ändamålsenliga lösningar.

Den andra viktiga faktorn är tidsaspekten. Då en händelse av det slag som det här gäller inträffar, ligger det nära till hands att i första hand vilja åstadkomma en snabb upplösning. En ambition att så snart som möjligt få saken ur världen och kunna återställa lugn och förtroende i lokalsamhället. Inte minst inom polisens förundersökningsarbete – speciellt när barn är

involverade – finns en tradition av korta tidshorisonter. Det finns givetvis inget egenvärde i att dra ut på tiden med en utredning, men i det här fallet resonerade man ändå lite annorlunda. Redan tidigt betonade polisen att utredningen skulle komma att ta lång tid och att man inte skulle förvänta sig att den skulle slutföras inom några dagar eller någon vecka. I det inre arbetet, inte minst vid förhör med barn, utvecklade man ett arbetssätt för att bygga upp en personlig kontakt och ett förtroende, något som krävde återkommande kontakter med barnen, okonventionella praktiska lösningar, en stor lyhördhet för barnens behov, och därmed ofta längre tid. Också inom den kommunala organiseringen gav man uttryck för detta och inrättade sig för att ta sig an arbetsuppgifterna i den takt som de kom. Särskilt tydligt kom detta till uttryck i slutskedet av den 11 veckor långa utredningsperioden, då man tog god tid på sig att förbereda och planera information till de berörda, till de boende i bostadsområdet, till lokalsamhället och till media.

5.4 Omsorgen om de drabbade

Att på olika sätt stödja och ge omsorg till de personer, familjer och grupper, liksom till hela det bostadsområde som stod i centrum för händelseutvecklingen, utgör det tredje centrala tema som utkristalliserat sig i analysen av det empiriska materialet. Det kan struktureras i olika delar.

Dels och inte minst gäller det stödet till de enskilda personer och familjer som stod i händelsernas centrum. Här framfördes en del kritiska synpunkter, framför allt mot socialtjänsten.

Sedan då så tror jag att det här, vi fick kritik då bland annat då ifrån den drabbade familjen att inte de fick stöd, men då satt ju de här personerna från att där stöder kyrkan, där stöder... och då ansåg väl socialförvaltningen att det fanns ett stöd. Och sedan kanske, rätt eller fel, men det var ju, det fanns ju en kunskap om att det fanns ett stöd. Sedan kanske inte det var tillräckligt, det är mycket möjligt att det inte var det. Men det blev ju presenterat som att socialförvaltningen inte gjorde någonting, ja, det blev ju det.. och det tror jag att det kände som att det blev inte en riktigt rättvisande beskrivning den gången. Ja och det är klart att det är händelser som har inträffat för en annan privat, så ser man den professionalism som kyrkan har i sorgearbete, och den har vi ju inte i kommunal förvaltning. Vi har ju inte det. Och det är väl det, att synliggöra det här då, det kanske vi skulle varit bättre på att aktivt samverka.

En viktig aspekt av socialt stöd gällde i relation till de barn som togs in till förhör hos polisen, och i vissa fall också deras föräldrar. Själva förhörssituationen byggdes upp på ett sådant sätt att den skulle vara så naturlig som möjligt. De poliser som höll huvuddelen av förhören med barn var erfarna och erkänt kompetenta inom detta område. Socialsekreterare och barnpsykologer såg som sin uppgift att tillvarata barnens perspektiv vid förhören.

I en vidare bemärkelse var en större grupp drabbad. Barnen i bostadsområdet och deras familjer, såväl de som blivit förhörda och de som inte blivit det, bar på en oro och ovisshet, ända fram till dess utredningen avslutades. I samband med att så skedde fick de genom personliga besök av polismän information om att utredningen nu var avslutad och att tiden av ovisshet var till ända.

Hela det aktuella bostadsområdet blev i ett längre perspektiv föremål för ett omfattande socialt stöd, en process som tog sin början några månader efter att förundersökningen avslutats. Den inleddes med 'operation dörrknackning' där en stor del av områdets innevånare fick ge sina synpunkter

på vad som skulle kunna förbättras, i området som helhet. En hel del synpunkter kom in och låg sedan till grund för ett samhällsarbete, där områdets resurser mobiliserades och samhälleliga aktörer bidrog med stöd i olika former.

De två barn vars delaktighet i dödsfallet klarlagts genom förundersökningen blev föremål för omfattande stöd och hjälp, ett arbete som tog sin början redan under förundersökningstiden. Socialtjänsten och barnpsykiatrien var här de två viktiga aktörerna. Under förundersökningens senare del planerade socialarbetare och barnpsykologer sina insatser så att de skulle kunna övergå i stöd- och behandlingsarbete efter utredningstiden. Denna fortsatta del av samhällets insatser ligger dock utanför ramen för denna studie.

6 Sammanfattande konklusioner – vad kan vi lära?

Studien baserar sig på ett empiriskt fall – en unik och speciell händelse. Vilka erfarenheter gav det och i vad mån kan de generaliseras och användas som underlag för samhällets planering, i syfte att skapa en bättre beredskap då händelser som kräver akuta insatser under stark press inträffar? Väl medvetna om fallstudiens begränsningar i vad avser generaliserbarhet vill vi trots det lyfta fram några slutsatser helt kort. Vi väljer att lyfta fram handlingsaspekter som har illustrerats av det studerade fallet och som vi bedömer kunna vara tillämpliga också i andra liknande situationer, i andra lokalsamhällen.

Samverkan – välfärdsstatens nya arbetsform

Rubriken anspelar på en bok med denna titel (Danermark & Kullberg, 1999). Behovet, eller snarare nödvändigheten av samverkan framstår som ovedersägligt, då dramatiska händelser ställer samhällets aktörer inför nya och oväntade uppgifter. Här aktualiserades också behovet av samverkan i mera okonventionella former, mellan myndigheter men också med organisationer som till exempel kyrkan. Behovet av att skapa beredskap för samverkan i gamla, men också i nya konstellationer kan således vara en central konklusion.

Informella relationer är ett socialt kapital av tillit

Erfarenheter från studien visar att över tid uppbyggda informella relationer som bygger på tillit är en tillgång i akuta och dramatiska situationer. De underlättar att samverkansarbetet utvecklas men fungerar också som en

slags garant för att en utveckling som riskerar att gå i fel riktning korrigeras. Med tillit följer ansvarstagande också för 'den andre'.

Fungerande kommunikationsvägar och aktörskapacitet är en nyckel

Att snabbt kunna skapa en informell, situationsanpassad och lösningsfokuserad organisation förefaller avgörande för den fortsatta utvecklingen. Den ska bestå av personer som är väl förankrade och som har goda kommunikationsvägar i och till sina respektive organisationer. Men den ska också vara beslutsmässig – kunna besluta å vägnar av de organisationer som är representerade.

Att hålla reda på sin roll genom hela förloppet är ett uttryck för professionalismitet

Det händelseförlopp som studien redogör för innebar i flera fall andra 'rollplaceringar' än de gängse – mest tydligt för socialsekreterare och barnpsykologer som deltog vid polisens förhör med barn. Båda dessa professioner ger uttryck för en stark medvetenhet om sin roll och uppgift i detta sammanhang. Det innebar för dem ett dubbelt tryck – dels i sitt arbete inom förundersökningen, dels då de var tillbaka i sina egna organisationer, belagda med ett oförbehållsamt förbud mot att yppa något av det de deltagit i. Gränsen mellan den polisiära och den kommuncentrerade organisationen var i detta avseende knivskarp.

Tidsaspekten är viktig

Den gängse uppfattningen – att ett snabbt förlopp alltid är att föredra framför ett mera utdraget – utmanades i arbetet i Arvika. Snarare arbetade

man utifrån föreställningen att 'det får ta den tid det tar'. Det innebar att förundersökningen inte behövde forceras, men också att övriga samhällsaktörer och organisationer fick tid och rådrum nog att fatta genomtänkta beslut.

En mediastrategi underlättar

Betydelsen av den mediala uppmärksamhet som händelser av det här slaget får underskattas lätt. Media blir inte bara en registrator och förmedlare av empiriska fakta, utan fungerar som en kraft i sig. Utmaningen blir då att få media att bli en medkraft och inte en motkraft. Här valde man en öppen, men väl strukturerad strategi visavi media.

Att ta och ge, men inte föreskriva, hjälp

Det fall som studien redovisar innehåller ett flertal exempel på betydelsen av att kunna ta hjälp från andra i en akut och dramatisk situation. Här ges utrymme för nytänkande och kreativitet. För instanser på avstånd från händelsernas centrum blir uppgiften att erbjuda den hjälp man har möjlighet att ge, men samtidigt att inte i onödan diktera villkoren eller formerna för detta. Studien ger också exempel på instanser som inte insåg behovet av att erbjuda hjälp och stöd.

Referenser

- Charmaz, K. (2003). Grounded theory. In J. A. Smith (Ed.), *Qualitative psychology, a practical guide to research methods* (pp. ix, 258 s.). London. Sage.
- Danermark, B., & Kullberg, C. (1999). *Samverkan - välfärdsstatens nya arbetsform*. Lund. Studentlitteratur.
- Merriam, S. B. (1998). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund. Studentlitteratur.
- RPSFS 2006:14 *Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om polisens planering, organisation och ledning vid särskilda händelser*. RPSFS 2006:14. FAP 201-1 Rikspolisstyrelsen.
- Starrin, B. (1991). *Från upptäckt till presentation. Om kvalitativ metod och teorigenerering på empirisk grund*. Lund. Studentlitteratur.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. (Second ed.). Thousand Oaks. Sage.
- Strauss, A., & Corbin, J. (Eds.). (1997). *Grounded theory in practice*. Thousand Oaks. Sage.

Bilaga